

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

DE ONTBINDING VAN DE PACHTOVEREENKOMST

1. Wettelijke bepalingen

In deze bijdrage zal de pachtontbinding behandeld worden die voortspuit uit de niet-naleving van artikel 29 van de Pachtwet van 4 november 1969 en van artikel 1741 van het Burgerlijk Wetboek.

Artikel 29 van de Pachtwet luidt :

«Indien de pachter van een landeigendom dit niet voorziet van de dieren en het gereedschap nodig voor het bedrijf, indien hij met de bebouwing ophoudt, indien hij bij de bebouwing niet als een goed huisvader handelt, indien hij het gepachte goed voor een ander doel aanwendt dan waartoe het bestemd was, of, in het algemeen, indien hij de bepalingen van de pachtovereenkomst niet nakomt, *en daardoor schade* ontstaat voor de verpachter, kan deze, naar gelang van de omstandigheden, de pachtovereenkomst doen ontbinden.

In geval van ontbinding door de schuld van de pachter, is deze gehouden tot schadevergoeding.

Het strafbeding en de uitdrukkelijke ontbindende voorwaarde zijn zonder waarde.»

Artikel 1741 B.W. luidt : «Het huurcontract wordt ontbonden door het tenietgaan van het verhuurde goed en door de niet-nakoming van hun verplichtingen door de verhuurder of de huurder.»

2. Terminologie

De uitdrukkingen «ontbinding» en «verbreking» worden vaak door elkaar gebruikt, hoewel beide begrippen een andere juridische inhoud hebben.

De verbreking van een overeenkomst (résiliation) is de wijze van tenietgaan van een overeenkomst die voortvloeit uit het feit dat de partijen, hetzij gezamenlijk, hetzij op eenzijdige wijze terugkomen op hetgeen zij overeengekomen waren.

Op gezamenlijke wijze : dit is de meest normale manier van verbreking, nl. door de wederzijdse toestemming van de partijen. Eigenlijk gaat het om een overeenkomst in tegenovergestelde richting, waarbij de partijen zich akkoord verklaren om de bestaande overeenkomst ongedaan te maken.

Op eenzijdige wijze : dit is slechts mogelijk in uitzonderlijke gevallen, meer bepaald op de gronden door de wet erkend (artikel 1134 B.W.). Voorbeelden hiervan zijn arti-

kel 2004 B.W. inzake de lastgeving, artikel 1794 B.W. inzake de aannemingsovereenkomst.

De ontbinding van de overeenkomst doet de overeenkomst tenietgaan in de twee volgende gevallen :

De stilzwijgende ontbindende voorwaarde in de wederkerige contracten. Wanneer een van de beide partijen haar verbintenis niet nakomt, kan de andere partij op grond van het artikel 1184 B.W. ofwel de uitvoering ervan vorderen, ofwel de ontbinding. De stilzwijgende ontbindende voorwaarde wordt immers steeds verondersteld in het contract opgenomen te zijn. De ontbinding moet echter steeds in rechte worden gevorderd.

De uitdrukkelijke ontbindende voorwaarde doet het contract tenietgaan bij haar vervulling (artikel 1183 B.W.). In dat geval gaat het contract van rechtswege teniet, zonder tussenkomst van de rechter.

Toepassing op de Pachtwet. De verbreking van een pachtovereenkomst, zoals hierboven uiteengezet, is mogelijk zowel op gezamenlijke wijze als eenzijdig :

— op gezamenlijke wijze : bv. wanneer partijen, overeenkomstig artikel 14, tweede lid, Pachtwet, in een authentieke akte of voor de vrederechter verklaren een einde te maken aan de pacht ;

— op eenzijdige wijze : bv. wanneer een der partijen aan de andere een opzegging doet overeenkomstig de artikelen 7 en 8 Pachtwet wat de verpachter, en artikel 14, eerste lid, Pachtwet wat de pachter betreft.

Een wederkerige overeenkomst kan ontbonden worden, zoals hierboven is uiteengezet, door een uitdrukkelijk ontbindend beding. Deze wijze van ontbinding is evenwel door artikel 29, derde lid, Pachtwet verboden.

Een pachtovereenkomst kan ontbonden worden door een stilzwijgend ontbindend beding (artikel 1184, eerste lid, B.W.) wanneer een der partijen haar verbintenis niet nakomt. In deze bijdrage zal alleen worden gehandeld over deze wijze van ontbinding van de pacht.

3. De ontbinding van de pachtovereenkomst

1) Deze materie wordt geregeld door de hierboven onder 1 aangehaalde wetsbepalingen.

Artikel 29 Pachtwet is letterlijk overgeschreven van het opgeheven artikel 1766 B.W. (*Parlem. Besch., Senaat*, 1964-65, nr. 295, blz. 30).

Artikel 1741 B.W. is ongewijzigd blijven bestaan en

blijft van toepassing op de pachtvereenkomsten. Was dit niet het geval, dan zou dit artikel vermeld staan onder artikel I van de wet van 4 november 1969, dat de artikelen 1763 tot 1778 *octies* B.W. vervangt. Voormeld artikel is evenmin vermeld onder artikel II, A, 2, dat de artikelen 1716 *bis*, de twee laatste leden van artikel 1717, de zes laatste leden van artikel 1742 en de vijf laatste leden van artikel 1748 B.W. opheft. Evenmin werden, overeenkomstig artikel II A, 1, aan artikel 1741 B.W. de volgende woorden toegevoegd «onder voorbehoud van wat bepaald is omtrent de landpacht».

In tegenstelling met hetgeen bepaalde rechtsgeleerden menen, blijft artikel 1741 B.W. derhalve wel degelijk van toepassing op de pachtvereenkomsten. Dit blijkt des te meer daar artikel 1741 B.W. opgenomen is onder afdeling I van hoofdstuk II van titel VIII B.W., waarin de regels vervat zijn «die aan de huur van de huizen *en aan die van landeigendommen* gemeen zijn». Zoals wij het reeds hebben aangehaald, is artikel 1741 B.W. niet opgeheven door de Pachtwet en blijft het derhalve het gemene recht, nu de Pachtwet niets bijzonders heeft bepaald.

2) *Draagwijdte van de artikelen 1741 B.W. en 29 Pachtwet*

Artikel 1741 B.W. bepaalt dat het huurcontract wordt ontbonden door de niet-naleving van hun verplichtingen door de verhuurder of de huurder. Deze wetsbepaling houdt de algemene regel in volgens welke zowel de verhuurder als de huurder overeenkomstig artikel 1184 B.W. de pachtontbinding kan vorderen in geval van niet-nakoming van zijn verplichtingen door de andere partij. Artikel 1741 B.W. is trouwens slechts een toepassing van artikel 1184 B.W. Volgens dit artikel is het niet vereist dat er schade is ontstaan. Zo kan de verpachter de pachtontbinding vorderen in geval van ongeoorloofde onderverpachting, zelfs zo hierdoor voor hem geen schade is ontstaan (Cass., 13 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 559, en Cass., 26 april 1976, *R.W.*, 1976-77, 1309). Hetzelfde zal het geval zijn zo de pachter nalaat de pachtprijs te betalen. Wij zullen deze gevallen verder afzonderlijk behandelen. Artikel 1741 B.W. vindt zijn grondslag in het feit dat partijen niet zouden hebben gecontracteerd, hadden zij van tevoren geweten dat een van hen op grove wijze aan haar verplichtingen te kort gekomen zou zijn. Komt een der partijen aan haar verplichtingen te kort, dan staat het de rechter vrij hetzij de overeenkomst te ontbinden, hetzij enkel een schadeloosstelling toe te kennen, hetzij de in gebreke blijvende partij termijnen toe te staan om zich in regel te stellen.

Artikel 29 Pachtwet valt onder hoofdstuk 7 van de Pachtwet betreffende de exploitatie van het gepachte goed. Volgens deze wetsbepaling kan de verpachter de pachtvereenkomst doen ontbinden, zo de pachter te kort komt aan zijn exploitatieverplichtingen en hierdoor *schade* ontstaat voor de verpachter. Met andere woorden, artikel 29 Pachtwet sanctioneert de pachter die te kort komt aan de specifieke verplichtingen opgelegd aan de exploitant van een landbouwbedrijf, in tegenstelling met artikel 1741 B.W., dat de pachter sanctioneert die te kort komt aan zijn algemene huurders-verplichtingen. Zo kan overeenkomstig art. 29 Pachtwet ontbinding gevorderd worden wanneer de pachter het goed niet voorziet van de dieren en het gereedschap nodig voor het bedrijf of indien hij het goed aanwendt voor een ander doel dan waartoe het bestemd was.

Er zij aangestipt dat de verpachter in die gevallen steeds het bewijs zal moeten leveren van de door hem hierdoor geleden schade. Die bijkomende voorwaarde is evenwel niet vereist ingeval de ontbinding gevorderd wordt op grond van artikel 1741 B.W.

4. *Toepassingsgevallen*

1) *Artikel 1741 B.W. — Verboden onderverpachting en pachtoverdracht.* — In tegenstelling tot hetgeen meestal beweerd wordt, valt het verbod van onderverpachting of pachtoverdracht zonder de schriftelijke toestemming van de verpachter, zoals bepaald in artikel 30 Pachtwet, niet onder toepassing van artikel 29 Pachtwet. De verboden onderverpachting of pachtoverdracht wordt gesanctioneerd door artikel 1741 B.W. Zoals hierboven is uiteengezet, betreft het hier geen tekortkoming in de exploitatie van het pachtgoed, daar de pachter het pachtgoed niet eens zelf exploiteert, maar het laat exploiteren door een derde. Het gaat derhalve duidelijk om een tekortkoming aan een van zijn algemene verplichtingen, nl. van niet onder te verpachten noch zijn pacht over te dragen, zoals bepaald door artikel 30 Pachtwet. In geval van tekortkoming zal de verpachter gerechtigd zijn, overeenkomstig artikel 1741 B.W. de pachtontbinding te vorderen, zonder dat hij enige schade dient te bewijzen. In dit verband verwijzen we naar De Page, IV, nr. 728.

Het is duidelijk dat een onderverpachting op zichzelf geen schade veroorzaakt. Bij toepassing van het artikel 29 Pachtwet zou men in geval van ongeoorloofde onderverpachting nooit de pachtontbinding kunnen krijgen, m.a.w. artikel 30 Pachtwet, dat onderverpachting en pachtoverdracht verbiedt, zou dode letter blijven bij gemis aan sanctie. Het is derhalve klaar dat, daar artikel 29 Pachtwet de sanctie niet is van artikel 30, dit laatste door een andere wetsbepaling moet worden gesanctioneerd, en wel door artikel 1741 B.W.

Cassatierechtspraak i.v.m. onderverpachting. — In de arresten van het Hof van Cassatie van 13 juni 1975 (*R.W.*, 1975-76, 559) en 26 april 1976 (*R.W.*, 1976-77, 1309), die betrekking hebben tot de rechtsgeldigheid van een contract van onderverpachting gesloten tussen een pachter en een onderpachter, beslist het Hof dat deze contracten tussen partijen, ook al zijn ze gesloten zonder de schriftelijke toestemming van de verpachter, rechtsgeldig zijn. Evenwel kunnen dergelijke overeenkomsten niet worden tegengeworpen aan de verpachter. Deze laatste is in de zienswijze van het Hof gerechtigd de pachtontbinding te vorderen, overeenkomstig het artikel 1741 B.W.

Het arrest van het Hof van Cassatie van 5 maart 1982 (*R.W.*, 1981-82, 2882) kan in verwarring brengen. Het verworpt de voorziening tegen een vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brugge van 27 juni 1980 dat de pachtontbinding weigerde omdat de verpachter niet kan bewijzen dat hij ten gevolge van de onderverpachting schade had geleden, en derhalve artikel 29 Pachtwet niet van toepassing was. Er dient te worden opgemerkt dat het cassatiemiddel geen schending aanvoerde van artikel 1741 B.W., doch alleen van artikel 29 Pachtwet. Dientengevolge kan het Hof zich niet uitspreken over een schending van artikel 1741 B.W. Had de eiser in cassatie evenwel schending van artikel 1741 B.W. aangevoerd, dan zou het Hof zich over

dit artikel hebben kunnen uitspreken. Uit het arrest kan derhalve niet worden afgeleid dat onderverpachting niet tot pachtontbinding kan leiden als er geen schade is.

2) *Niet-betaling van de pachtprijs.* Overeenkomstig artikel 1728, 2°, B.W. is de pachter verplicht de huurprijs te betalen. Deze verplichting valt niet onder de toepassing van de Pachtwet, doch wel onder de regels die aan de huur van huizen en aan die van landeigendommen gemeen zijn (afdeling I van hoofdstuk II van titel VIII van het B.W. over de huur). Laat de pachter na de gevorderde pachtprijs te betalen, dan kan de verpachter de pachtontbinding vorderen zonder dat hij schade zal moeten bewijzen.

3) *Artikel 29 Pachtwet. — Afwending van bestemming.* Hieronder wordt verstaan iedere activiteit die niet rechtstreeks een landbouwactiviteit uitmaakt. De afwending van bestemming wordt gesanctioneerd door artikel 29 Pachtwet, dat de pachter verbiedt het gepachte goed aan te wenden voor een ander doel dan waartoe het bestemd was. In tegenstelling tot wat bepaald is door artikel 1741 B.W., zal de verpachter evenwel slechts de pachtontbinding krijgen zo hij bewijst dat hij ten gevolge van de tekortkomingen van de pachter *schade* heeft ondergaan.

Zo is het de pachter verboden een belangrijk deel van zijn landerijen te gebruiken als opslagplaats voor schroot. Ten gevolge hiervan ontstaat er immers schade, doordat de landerijen niet meer bewerkt zullen worden, en derhalve een waardevermindering zullen ondergaan.

Als reden tot pachtontbinding kan aangemerkt worden het kweken van gazon, dat samen met een laag aarde geregeld wordt weggenomen. Dit kan niet als een landbouwactiviteit worden beschouwd (Cass., 28 november 1975, *R.W.*, 1975-76, 2209) en veroorzaakt schade door de eigen entiteit en gaafheid van de landbouwgrond aan te tasten.

Het Hof van Cassatie verwerpt in zijn arrest van 7 februari 1974 (*R.W.*, 1973-74, 2454) het cassatieberoep tegen een vonnis dat oordeelt dat het tijdelijk laten gebruiken van bepaalde weiden als parkeerterrein ter gelegenheid van de autokoersen van Francorchamps geen reden tot pachtontbinding uitmaakt daar de bewuste weiden nog steeds hoofdzakelijk voor een landbouwbedrijf gebruikt worden.

O.i. kan het aanwenden van een deel van de gebouwen gedurende het zomerseizoen voor hoefvetoerisme niet dienen tot grond van pachtontbinding daar de mogelijke bestemmingswijziging slechts betrekking heeft op een deel van het verpachte goed en hierdoor geen schade voor de verpachter ontstaat.

Het pachtgoed niet gebruiken als een goed huisvader. —

Artikel 29 Pachtwet bepaalt dat, indien de pachter niet als een goed huisvader handelt, de verpachter de pachtontbinding mag vorderen zo daardoor schade ontstaat. In dat verband verwijzen wij naar het cassatiearrest van 4 november 1976 (*R.W.*, 1976-77, 2651) dat het cassatieberoep verwerpt tegen een vonnis dat beslist dat de door de pachter verrichte afbraak van de stal en vooral het verwijderen van het dak dat paste bij het esthetisch geheel van de gehuurde gebouwen en de vervanging ervan door een plat dak in gegolfde eternit waardoor dit deel van de hoeve het uitzicht van een «bidonville» kreeg, een ernstige schending van de contractuele verplichtingen van de pachter uitmaken, die de ontbinding van de pacht wettigt.

Zo heeft het Hof van Cassatie in een arrest van 29 juni 1979 geoordeeld (*Arr. Cass.*, 1978-79, 1328) dat de rechter die vaststelt dat een pachter van een gedeelte van een loods een stalling heeft gemaakt met als gevolg een zodanige beschadiging van de loods dat de stabiliteit ervan in gevaar werd gebracht, zulks zonder schending van art. 24 Pachtwet als een fout van de pachter heeft kunnen aanmerken.

In hetzelfde arrest beslist het Hof dat de in art. 24 bedoelde vrijheid om de gepachte grond te bebouwen niet inhoudt dat de pachter de bestaande fruitbomen steeds mag rooien.

5. Besluit

Onderscheid tussen artikel 1741 B.W. en artikel 29 Pachtwet. — Hierboven hebben wij gepoogd het onderscheid aan te duiden tussen de draagwijdte van artikel 1741 B.W. en die van artikel 29 Pachtwet. Beide wetsbepalingen kunnen aanleiding geven tot pachtontbinding, met dien verstande dat voor de toepassing van artikel 29 Pachtwet schade moet bewezen worden, hetgeen het geval niet is voor de toepassing van artikel 1741 B.W.

Beoordelingsmacht van de rechter. — Ingevolge de hierboven besproken wetsbepalingen, is het de verpachter *mogelijk* de pachtontbinding te vorderen. Het is evenwel de rechter die zal oordelen of er voldoende redenen aanwezig zijn om de pachtontbinding uit te spreken.

Artikel 29 Pachtwet betreft alleen de pachter. — Het sanctioneert alleen de tekortkomingen van de pachter. Zo deze laatste evenwel ten nadele van de verpachter de pachtontbinding wenst te vorderen, zal hij zich op het artikel 1741 B.W. dienen te beroepen.

H. D'UDEKEM D'ACOEZ
I. SNICK

ART. 223 B.W. EN DE NOTARIËLE PRAKTIJK: DE BOEDELBSCHRIJVING ALS DRINGENDE EN VORLOPIGE MAATREGEL

1. Situering

Bij zijn poging om huwelijksmoeilijkheden te verhelpen in het kader van art. 223 B.W. staat de vrederechter een hele gamma maatregelen ter beschikking: de zogenaamde dringende en voorlopige maatregelen, waarover in rechtsleer en rechtspraak al heel wat te doen is geweest¹. Die maatregelen zijn ofwel van vermogensrechtelijke aard zoals het verbod om goederen te vervreemden of zijn meer persoonsgebonden zoals het verbod de woning van de andere partner te betreden. Art. 223 geeft geen limitatieve opsomming («onder meer») en tal van verschillende maatregelen zijn mogelijk. Bedoeling van deze bijdrage is niet het algemeen toepassingsgebied nog eens uit te diepen, maar wel te onderzoeken of de boedelbeschrijving wel mogelijk is, waar de raakvlakken liggen tussen art. 223 B.W. en de boedelbeschrijving, enige bijzondere regels die ermee verband houden in herinnering te brengen en verder enige aandacht te besteden aan de oplossing of vermijding van mogelijke problemen die in dergelijke, soms zeer zwaar geladen, situaties helemaal niet uitgesloten zijn.

2. De mogelijkheid van de boedelbeschrijving als dringende en voorlopige maatregel

a. Algemeen: de mogelijkheid

Als uitgangspunt kan men het doel nemen dat de wet aan de boedelbeschrijving geeft: «De boedelbeschrijving heeft ten doel de omvang van de nalatenschap, van de gemeenschap of van de onverdeeldheid vast te stellen» (art. 1175 Ger. W.)². Reeds vóór het Ger. W. werd de inventaris een van de meest nuttige akten uit de notariële praktijk genoemd³. Hij is een van die maatregelen die het grote voordeel heeft een vermogen eens en voor altijd op één bepaald moment vast te leggen, zonder dat een der belanghebbenden ook nog maar iets zou kunnen verduisteren, als het ware een momentopname van een vermogen: een bewaren-de maatregel, naast de verzegeling, bij uitstek.

Als nu even naar art. 223 teruggekeken wordt, en meer bepaald naar de aard van de maatregelen die kunnen worden getroffen, dan vinden we een onbetwistbaar raakvlak. Bij het bevelen van dringende en voorlopige maatregelen heeft de vrederechter een discretionaire bevoegdheid, het

moeten dringende maatregelen zijn in de zin dat ze elk bijkomend nadeel verhinderen, ze moeten voorlopig zijn⁴ en het mogen geen definitieve uitspraken zijn met onomkeerbare gevolgen over de belangen der echtgenoten⁵.

Het lijkt onbetwistbaar dat de boedelbeschrijving zeker aan die in de rechtsleer zowat algemeen verspreide voorwaarden voldoet⁶. En toch is wel eens verdedigd dat de bijzondere procedure van boedelbeschrijving de echtgenoten slechts openstond in de gevallen dat ook de verzegeling toegelaten was⁷ en daar de verzegeling slechts toegelaten werd bij een procedure tot echtscheiding, werd de boedelbeschrijving dan ook maar afgewezen buiten dit kader. De verzegeling wordt door de vrederechters bij feitelijke scheiding en zelfs bij huwelijksmoeilijkheden in het kader van art. 223 niet zo gauw toegestaan: de algemene tendens blijft, hoewel ernstige en diep gefundeerde argumenten uit de rechtsleer de andere richting uitwijzen, weigerachtig⁸. Als het lot van de boedelbeschrijving aan dat van de verzegeling zou worden verbonden, dan zou ze zeker ook de mist ingaan. Gelukkig is de tendens hier veeleer in tegenovergestelde zin. Meestal wordt aangenomen dat de vrederechter kan bevelen dat op gemene kosten een inventaris zal worden opgemaakt van alle roerende voorwerpen die tot het gemeenschappelijk vermogen behoren⁹.

Nu, gehoorzaamt de inventaris wel aan eigen regels, uit het Ger. W. en ook uit de organieke wet op het notariaat (25 ventôse jaar XI), het alles op straffe, ten minste, van ondoeltreffendheid. Het volgen van die regels vraagt van de personen die bij de boedelbeschrijving optreden een zekere soepelheid, zelfs geduld, die niet altijd even graag wordt opgebracht. Verder wordt hier even dieper op ingegaan.

⁴ Zie de «epistemologische» kritiek van TORFS, R. (*art. cit.*) op de term «voorlopige» maatregelen.

⁵ BAETEMAN, G., o.c., nr. 147.

⁶ BAETEMAN, G., o.c., nrs. 148-149.

⁷ Zie bv. Vred. Brugge, 13 oktober 1976, *T. Vred.*, 1980, 270.

⁸ BAX, M. en WILLEKENS, H., «Kroniek van het personen- en familierecht (1979/80)», *R.W.*, 1981-82, 100; MASSON, J.P., «Chronique de jurisprudence, les personnes», *J.T.*, 1982, 453; LAENENS, J., «Kroniek van het gerechtelijk recht», *R.W.*, 1982-83, 1425; Vred. Brugge, 19 september 1975, *T. Vred.*, 1980, 268; Vred. Brugge, 13 oktober 1976, *T. Vred.*, 1980, 270; Vred. Genk, 2 januari 1979, *R.W.*, 1980-81, 1218; Vred. Tielt, 23 augustus 1980, *T. Vred.*, 1980, 273.

Contra deze rechtspraak: DE BUSSCHERE, C., «Verzegeling en boedelbeschrijving in geval van feitelijke scheiding der echtgenoten», *T. Vred.*, 1980, 257; *id.*, «Verzegeling in geval van feitelijke scheiding der echtgenoten», noot onder Vred. Oostende, 5 april 1978, *R.W.*, 1978-79, 1246; VAN STRAELEN, I., «Nogmaals in verband met de verzegeling en de feitelijke scheiding», noot onder Vred. Kortrijk, 21 augustus 1978, *R.W.*, 1978-79, 2682.

Voor een recent overzicht consulere men: BAETEMAN, G., ENGELS, C. en GERLO, J., «Overzicht van rechtspraak: huwelijksvermogensrecht (1976-82)», *T.P.R.*, 1981, 1028, nr. 64.

Er zij in herinnering gebracht dat elke ontzegeling, behoudens het geval van de onvoorwaardelijke ontzegeling, automatisch door een inventaris gevolgd wordt; VAN DIEVOET, G., o.c., 13.

⁹ BAETEMAN, G., ENGELS, C. en GERLO, J., *art. cit.*

¹ Zie onder meer BAETEMAN, G., «Het primair huwelijksvermogensrecht», in DELVA, W., *Het nieuwe Belgische huwelijksvermogensrecht*, Gent, 1978; PANIER, C., «L'article 223 du C.C.: conditions d'application, mesures ordonnées, règles de procédure», *J.T.*, 1983, 625; PAUWELS, J.M., *De rechten en plichten van gehuwden*, Leuven, Acco, 1980; SPRUYT, N., «Draagwijdte van het huidige art. 223 B.W.», *Ius*, 1981/3, *Van vrederechter tot gezinsrechter*, Antwerpen, Kluwer, 9; TORFS, R., «Dringende en voorlopige maatregelen en art. 223», *T. Vred.*, 1982, 3.

² VAN DIEVOET, G., *Gerechtelijk privaatrecht in verband met het notariaat*, Leuven, Acco, 1978, 15; RENS, J.L., *Handboek van gerechtelijk recht*, deel V, *Bijzondere rechtsplegingen*, Antwerpen, SWU, 1980, 47.

³ *R.P.D.B.*, tw., «Inventaire».

b. De machtiging door de vrederechter — de procedure

Eens de mogelijkheid van de boedelbeschrijving aanvaard, kan nagegaan worden of ze wel degelijk moet worden aangevraagd door de echtgenoten. In het kader van art. 223 B.W. vragen de echtgenoten of althans één van hen, aan de vrederechter dat een boedelbeschrijving opge maakt zal worden. Art. 1177, 2e lid, Ger. W. bepaalt echter: «Die machtiging is evenwel niet vereist wanneer het gaat om goederen van een nalatenschap of van een gemeenschap onder echtgenoten en de boedelbeschrijving gevorderd wordt door een erfgenaam, ... een echtgenoot of een testamentuitvoerder.» Hierop steunend wordt soms aangenomen dat de echtgenoten die machtiging van de vrederechter niet nodig hebben om inventaris te laten opstellen van hun gemeenschap¹⁰. Ongetwijfeld is dit een grote vooruitgang ten voordele van de inventaris als reeds aangenomen wordt dat hij kan worden opgemaakt buiten elk rechterlijk optreden, maar dan dient toch de vraag gesteld te worden naar de grondslag van deze opvatting. Het principe is immers: machtiging is nodig voor het opmaken van een boedelbeschrijving en om deze machtiging te verkrijgen moet men van een ernstig belang doen blijken. Bij wijze van uitzondering dienen ingevolge art. 1177, 2e lid, Ger. W. een aantal personen deze machtiging niet te vragen. Er wordt beweerd dat uit de opstelling van art. 1177, 2e lid, Ger. W. volgt dat de uitzondering erin vervat alleen geldt voor openvallen van nalatenschappen en ontbinding van gemeenschappen¹¹. Benevens dit juridische argument is er nog het praktische. De praktijk noch de theorie zullen bezwaar hebben tegen het feit dat twee echtgenoten, in der minne, een notaris aanwijzen om de roerende goederen van hun huwelijksgemeenschap te inventariseren. Of dit nu partijen zijn die op dit punt, ondanks hun huwelijksmoeilikheden, goed overeenkomen of in het geheel geen huwelijksmoeilikheden hebben, doet weinig ter zake. De problemen, vooral praktische, komen te berde als één van de echtgenoten buiten medeweten of uitdrukkelijk tegen de zin in van de andere een boedelbeschrijving laat opstellen. Niet zelden zal in zulk een geval de taak van de notaris aanzienlijk verzaamd worden. Hij noch zijn cliënt beschikken over enig argument om de weigerende partij te ontwapenen. Met deze beschouwing voor ogen dient de stelling dat de toestemming van de vrederechter vereist is, zeker onderschreven te worden: zij dient de praktijk en lijkt ook het best met de ratio legis van de artt. 1177, 2e lid, Ger. W. overeen te komen.

De boedelbeschrijving van de roerende goederen afhange van een huwelijksgemeenschap tussen echtgenoten is zeker mogelijk. De machtiging om die inventaris te laten opmaken wordt aan de vrederechter gevraagd als dringende en voorlopige maatregel (art. 223 B.W.) of met toepassing van de procedure van art. 1175 e.v. Ger. W.¹². Deze laatste

procedure heeft het voordeel dat de tegenpartij niet hoeft opgeroepen te worden. Onbetwistbaar voordeel bij de vraag tot verzegeling¹³: het gevaar dat de goederen wegge maakt worden, is immers niet denkbeeldig, inzonderheid als de tegenpartij van het begin af van de gevraagde maatregel op de hoogte is. Bij de vraag tot boedelbeschrijving heeft deze procedure niet hetzelfde voordeel: de notaris moet immers de partijen toch acht dagen vooraf oproepen om aanwezig te zijn bij de boedelbeschrijving¹⁴. Tijdens deze termijn beschikt de tegenpartij nog over voldoende tijd om goederen weg te maken.

3. Enkele regels eigen aan de boedelbeschrijving

a. Algemeen

De boedelbeschrijving is een notariële akte en benevens de bijzondere regels uit het Gerechtelijk Wetboek moeten ook alle regels van notarieel recht gevolgd worden. De inventaris is immers een authentieke akte en verkrijgt als dusdanig bijzondere bewijskracht. De feiten die de notaris in het proces-verbaal van boedelbeschrijving vaststelde en de bevestiging dat de verklaringen die hij heeft opgenomen door belanghebbenden gedaan werden, hebben bewijskracht tot inschrijving wegens valsheid. De inhoud van die verklaringen heeft slechts bewijskracht tot bewijs van tegendeel¹⁵. De wet eist dat alle voorwerpen geschat worden (art. 1183, 4°, Ger. W.). Deze schatting heeft natuurlijk geen authentieke bewijskracht: ze is niet bindend voor een verdere vereffening en verdeling.

b. De bevoegdheid

In deze bijdrage is er tot hier toe steeds van uitgegaan dat de inventaris een notariële akte is: de openbare ambtenaar bevoegd voor het opstellen van een boedelbeschrijving is de notaris. Dit is de algemene regel. Soms wordt een beroep gedaan op een gerechtsdeurwaarder om onder de titel van «proces-verbaal van vaststelling» of «akte van bevinding» een boedelbeschrijving te laten opmaken van de goederen die van de huwelijksgemeenschap afhangen. Buiten enkele gevallen door de wet vermeld¹⁶ hebben de akten van bevinding slechts bewijswaarde in zoverre de rechtbank ze aanneemt als element van bewijs; het maken van deze akten en inzonderheid van een boedelbeschrijving, is immers niet de

¹⁰ MASSON, J.P., *art. cit.*, nr. 81; Vred. Wolvertem, 12 december 1979, *T. Vred.*, 1980, 276, *Rev. Trim.Dr.Fam.*, 1981, 233; Voorzitter Rb. Brugge, 9 maart 1977, *T. Not.*, 1980, 177. Contra: Vred. Brugge (geciteerd).

¹¹ DE BUSSCHERE, C., «Verzegeling en boedelbeschrijving...», *art. cit.*, 265; RENS, J.L., *o.c.*, 63.

¹² DE BUSSCHERE, C., «Verzegeling en boedelbeschrijving...», *art. cit.*, 264.

¹³ VAN STRAELEN, I., *art. cit.*, nr. 2. Inzake de procedurele aspecten raadplege men SENAËVE, P., *Gerechtelijk familierecht*, Leuven, Acco, 1983, 18.

¹⁴ RENS, J.L., *o.c.*, 71; VAN DIEVOET, G., *o.c.*, 16; VAN HOVE, E., *Vereffening en verdeling van gemeenschap en nalatenschap*, Brugge, Papyros, 1982, nr. 77, 120.

¹⁵ RENS, J.L., *o.c.*, 56, nr. 53. Over de bijzondere bewijskracht van de notariële akte leze men: DE BOUNGNE, A., *De juridische aard van de authentieke notariële akte*, Brussel, 1963; LAGAE, A. en DE BUSSCHERE, C., *La validité, la force probante et la force exécutoire des actes notariés, y compris en droit international privé*, Guatemala, Unie van het Latijns notariaat, 1977.

¹⁶ Bv. art. 5 van het K.B. 23 december 1934 inz. oneerlijke mededinging.

wettelijke taak van de gerechtsdeurwaarder¹⁷. Daar de wetgever het opmaken van de boedelbeschrijving toevertrouwen aan de notaris, lijkt het minder correct dat de rechter deze taak toch aan een gerechtsdeurwaarder zou toevertrouwen; dit voegt trouwens niets toe aan de bewijswaarde van de akte van bevinding, opgemaakt door een gerechtsdeurwaarder¹⁸.

c. De structuur van de boedelbeschrijving¹⁹

Er zij even herinnerd aan de driedelige structuur van de boedelbeschrijving: ze bestaat uit een aanhef, de hoofdinhoud en een slot. De aanhef omvat verschillende punten, opgelegd door de ventôsewet en het Ger. W.²⁰, zoals onder andere: de identiteit van de partijen en aanwezigen, de gebeurtenis die aanleiding is tot de boedelbeschrijving, de persoon die de voorwerpen vertoont en dies meer (zie in extenso: art. 1183 Ger. W.). Niet-naleving van voorschriften uit de ventôsewet wordt met nietigheid gesanctioneerd; het zijn inzonderheid: de datum der verrichtingen, de plaats (ook vereist, en met meer nauwkeurigheid, door art. 1183 Ger. W.), de juiste en volledige identiteit (art. 12 ventôsewet vraagt hier «alle voornamen» in tegenstelling tot art. 1183, 1°, Ger. W.) en de instrumenterende notaris(sen).

De pleegvormen die alleen in het Ger. W. bepaald worden, worden slechts gesanctioneerd met nietigheid, als de overtreding met bedrieglijk opzet gebeurde. Was dit niet het geval, dan kan een bijkomende inventaris de lacune opvullen²¹.

Als van de aanhef een aparte akte wordt gemaakt, dan dient hij de vermelding van de voorlezing en de ondertekening te dragen en door de comparanten ondertekend te worden. De aanhef als aparte akte laten tekenen biedt een niet te onderschatten voordeel. Een partij kan immers weigeren de hoofdinhoud te ondertekenen of weggaan vóór het afsluiten van de inventaris. Heeft hij de aanhef getekend, dan lijken de zaken juridisch meer sluitend te zijn en kan hij in elk geval niet betwisten dat hij aanwezig was toen de boedelbeschrijving «gestart» werd²².

Na de aanhef komt dan de hoofdinhoud en het slot van de inventaris. Van het slot wordt nooit een aparte akte gemaakt. Dienen de werkzaamheden onderbroken te worden, dan sluit de notaris de hoofdinhoud voorlopig af en begint nadien een nieuwe vacatie. Na de laatste vacatie volgt dan

het slot van de boedelbeschrijving²³, met onder andere de eedaflegging en de ondertekening.

d. De aanwezige partijen

Art. 1180 Ger. W. vermeldt onder andere diegenen die aanspraak maken op de eigendom of het vruchtgebruik en de nalatenschap, het gemeenschappelijk vermogen of de onverdeeldheid, als partijen die moeten worden opgeroepen. De notaris roept de partijen op bij gerechtsdeurwaardersexploot of bij aangetekende brief, minstens acht dagen vooraf. Bijzondere problemen kunnen zich voordoen als een van de aangemaanden niet verschijnt, weigert te ondertekenen en dergelijke meer, we komen daar verder op terug.

Elke rechthebbende mag evenwel vertegenwoordigd worden bij volmacht. Aangezien de volmachten aan de notariële akte gehecht dienen te worden (art. 12 ventôsewet), zal de volmacht zeker schriftelijk dienen te zijn; ze kan authentiek of onderhands zijn²⁴.

Woont de rechthebbende meer dan 100 km ver of buiten het Rijk, dan lijkt het aangewezen de vrederechter om de aanstelling van een notaris als vertegenwoordiger te vragen, tenzij de rechthebbende zelf een lasthebber aanwees of verkiest zelf aanwezig te zijn; maar in elk geval lijkt de aanstelling van deze notaris een aan te prijzen veiligheidsmaatregel. Het verzoekschrift tot aanstelling van deze notaris kan door de partij zelf, haar advocaat of notaris getekend worden. Niets staat echter in de weg dit reeds te vragen samen met de oorspronkelijke vraag tot boedelbeschrijving^{24bis}.

4. Moeilijkheden^{24b}

De inventarisering van de roerende goederen van twistende echtgenoten is vaak een zeer delicate aangelegenheid. Ten einde zware problemen te vermijden komt het er voor de notaris op aan zeer precies de voorgeschreven regels te volgen. Van partijen en hun raadslieden dient begrip gevraagd te worden voor de taak van de notaris, die als onafhankelijk authenticerend ambtenaar precies midden in hun geschil staat. Hij is geen rechter: van hem kan geen oordeel verwacht worden over beweerde verduisteringen. Een goed begrip en een juiste toepassing van de regels van de boedelbeschrijving zal de precieze draagwijdte ervan weergeven. De boedelbeschrijving dient tot bewaring van

¹⁷ DE BUSSCHERE, C., «Huwelijk, voorlopige dringende maatregelen (art. 223 B.W.) — inventaris — bevoegdheid van de notaris», *T. Not.*, 1980, 143; VAN DIEVOET, G., *Gerechtigd privaatrecht*, Leuven, Acco, 1978, 51; VAN OOSTERWICKE, G., «Echtscheiding door onderlinge toestemming: de boedelbeschrijving», *Notarius*, 1979, 111; VAN REEPINGHEN, C., *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, Brussel, Belgisch Staatsblad, 1964, 451. Vgl. art. 516 Ger. W.

¹⁸ BRIERS, M., *De gerechtsdeurwaarder, een praktisch repertorium*, Antwerpen, Kluwer, 1982, 16 e.v., nrs. 44 e.v.

¹⁹ RENS, J.L., o.c., nr. 69; VAN HOVE, E., o.c., nr. 73, p. 115; VAN DIEVOET, G., o.c., 17.

²⁰ RENS, J.L., o.c., 76, nr. 69.

²¹ RENS, J.L., o.c., 54, nr. 52.

²² VAN HOVE, E., o.c., 127, nr. 80.

²³ RENS, J.L., o.c., 96, nr. 72.

²⁴ RENS, J.L., o.c., 90, nr. 70; wat de boedelbeschrijving bij echtscheiding door onderlinge toestemming betreft: PINTENS, W., *De echtscheiding door onderlinge toestemming*, Antwerpen, Kluwer, 1982, 161, nr. 254.

^{24a} Over de taak van de notaris die partijen vertegenwoordigt: VAN HOVE, E., o.c., 122, nr. 78; VAN HOVE, E., «De rol van notaris in het gerechtelijk privaatrecht», in VAN DIEVOET, G. (ed.), *Actuele problemen van gerechtelijk privaatrecht*, Leuven, Acco, 1976, 176, nr. 28.

^{24b} Bij echtscheiding door onderlinge toestemming zijn moeilijkheden bij de boedelbeschrijving uitgesloten, althans, de echtgenoten dienen zelf een oplossing te zoeken; PINTENS, W., o.c., 168, nr. 269.

recht en heeft geen revindicatieve functie²⁵. Dit alles kan vermijden dat men komt tot de toepassing van de algemene regel, vervat in art. 1184 Ger. W.: rijzen er moeilijkheden, dan wendt de notaris zich bij verzoekschrift tot de vrede-rechter die zijn beschikking stelt op de minuut van het proces-verbaal van boedelbeschrijving²⁶.

Bij betwisting over de inhoud van de boedelbeschrijving kan gewezen worden op de mogelijkheid tot opnemning van verklaringen. In voorkomend geval kunnen de werkzaamheden zelfs onderbroken worden en later voortgezet worden. De verklaringen zijn, behoudens het geval dat ze «zonder voorbehoud» zijn afgelegd, steeds onder alle voorbehoud: de burgerlijke en fiscale belangen blijven onaangetast. Wie de boedelbeschrijving niet bijwoont is er niet door gebonden²⁷.

Het komt wel eens voor dat een der belanghebbenden zodanig wrevelig is geworden dat hij weigert te ondertekenen. In dit geval dient onderscheid gemaakt te worden al naar gelang hij al of niet aangemaand werd. Werd hij bij gerechtsdeurwaardersexploot of bij aangetekende brief regelmatig opgeroepen, of is hij vrijwillig verschenen en weigert hij te tekenen, dan maakt de notaris hier melding van en zet hij de werkzaamheden voort. Werd hij echter niet

aangemaand, dan dienen de verrichtingen te worden geschorst en wordt hij regelmatig aangemaand²⁸. Werd een belanghebbende regelmatig aangemaand en komt hij niet opdagen, dan verleent de notaris verstek tegen hem. Dit heeft geen belangrijke gevolgen: de wet bepaalt immers geen enkele sanctie²⁹.

De boedelbeschrijving kan niet worden tegengeworpen aan de belanghebbende die, hoewel het moest, niet aangemaand werd. Hij kan ze wegens onregelmatigheid betwisten³⁰.

5. Besluit

De notariële boedelbeschrijving is een nuttige maatregel in het raam van art. 223 B.W. De mogelijkheid ervan, de bevoegdheid en andere vroegere geschilpunten lijken nu wel definitief beslecht. Het instrument staat ter beschikking, rest alleen nog aandacht te besteden aan het gebruik ervan. Een goed wederzijds begrip van elkaars functie, een juiste ontleding van de rol van de boedelbeschrijvende notaris moge dit gebruik dan in goede banen leiden.

Thierry VAN SINAY

²⁵ De inventaris is niet alleen een bewarende maatregel, maar ook een bewijsmaatregel; DU FAUX, H., «L'inventaire dans le C.J.», *Rev.Not. B.*, 1975, 6; ook: Cass., 29 oktober 1973, *Rev.Not.B.*, 1973, 627.

²⁶ RENS, J.L., *o.c.*, 96, nr. 72.

²⁷ RENS, J.L., *o.c.*, 90, nr. 70.

²⁸ RENS, J.L., *o.c.*, 82, nr. 69.

²⁹ RENS, J.L., *o.c.*, 71, nr. 65; dit wordt nog al eens als een tekortkoming van de wetgever beschouwd, die het nieuwe concept van inventaris niet volledig doorgetrokken heeft: geen sancties zijn bepaald tegen partijen die weigeren hun medewerking te verlenen; DU FAUX, L., *art. cit.*

³⁰ RENS, J.L., *o.c.*, 71, nr. 65.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 7 MAART 1983

Voorzitter-rapporteur : de h. Meeùs

Advocaat-generaal : de h. Lenaerts

Advocaat : mr. Simont

Werkloosheid — Jonge werkloze, gerechtigd op werkloosheidsuitkeringen ingevolge art. 124 K.B. 20 december 1963 — Werkloos door eigen schuld of toedoen — Sanctie — Geen behoud van hoedanigheid van gerechtigde wanneer de uitkeringen minder dan 15 maanden waren onderbroken.

De jonge werknemer die met toepassing van art. 124 gerechtigd op werkloosheidsuitkeringen is geworden en die werkloos is of wordt door eigen schuld of toedoen, verliest zijn aanspraak op werkloosheidsuitkering gedurende ten minste 13 en ten hoogste 26 weken.

Art. 123, dat bepaalt dat de werkloos geworden werknemer de hoedanigheid van gerechtigde behoudt wanneer zijn uitkeringen slechts gedurende minder dan 15 maanden onderbroken zijn, heeft niet tot gevolg dat de grondslag van het recht op uitkering vanwege de jonge werknemer wordt gewijzigd.

R.V.A. t/ H.

Gelet op het bestreden arrest, op 18 juni 1981 door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, gewezen ;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 123, inzonderheid § 1, 1°, 124, 134, 135, 138 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid, gewijzigd wat artikel 123 betreft door het koninklijk besluit van 5 november 1965, wat betreft artikel 124 door de koninklijke besluiten van 3 oktober 1968, 22 november 1976 en voor zoveel nodig 24 december 1980, wat artikel 135 betreft door het koninklijk besluit van 25 juni 1976 en wat betreft artikel 138 door het koninklijk besluit van 3 oktober 1968, en 97 van de Grondwet,

doordat vaststaat dat verweerder werd toegelaten tot het voordeel van de werkloosheidsuitkeringen op basis van artikel 124 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 vanaf 10 december 1976 en dat hij effectief die vergoeding heeft ontvangen tot 9 september 1978, datum waarop hij als stagiair werd geplaatst bij de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen door de diensten van eiser, en het arrest, dat aanvaardt dat verweerder, door deze betrekking op 30 maart 1979 te verlaten, door eigen schuld of toedoen werkloos werd, als bepaald in artikel 134, oordeelt dat op het ogenblik waarop hij opnieuw het voordeel van de werkloosheidsuitkeringen heeft aangevraagd vanaf 1 oktober 1979, zijn vergoeding nog niet gedurende een periode van vijftien maanden was onderbroken, zodat zijn recht op werkloosheidsuitkering onverminderd gehandhaafd blijft

op grond van artikel 123 en bijgevolg oordeelt dat verweerder, ingevolge diens schuldige werkloosheid, onder de toepassing valt van artikel 135 en niet van artikel 138 en dat aldus de sanctie van uitsluiting gedurende dertien weken, uitgesproken door de directeur van het gewestelijk bureau, moet teruggebracht worden op vier weken,

terwijl, (...)

Overwegende dat, luidens artikel 135 van het koninklijk besluit van 20 december 1963, de werkloze door eigen schuld of toedoen elke aanspraak op werkloosheidsuitkering verliest gedurende ten minste vier weken en ten hoogste zesentwintig weken ;

Dat in afwijking van de regel bepaald in artikel 135, luidens artikel 138, eerste lid, van genoemd koninklijk besluit, de jonge werknemer die met toepassing van artikel 124 gerechtigd op werkloosheidsuitkeringen is geworden en die werkloos is of wordt door eigen schuld of toedoen, zijn aanspraak op werkloosheidsuitkering verliest gedurende ten minste dertien en ten hoogste zesentwintig weken ; dat die bepaling geen onderscheid maakt naargelang de uitkeringen al dan niet gedurende een periode van vijftien maanden of meer onderbroken werden ;

Overwegende dat artikel 123, § 1, 1°, van hetzelfde koninklijk besluit bepaalt dat de werkloos geworden werknemer, behoudens wanneer hij onder toepassing van § 2, derde lid, valt, de hoedanigheid van gerechtigde behoudt wanneer zijn uitkeringen slechts gedurende een periode van minder dan vijftien maanden onderbroken werden ; dat deze bepaling niet tot gevolg heeft dat de grondslag van het recht op uitkering gewijzigd wordt en dat, wanneer zij op de jonge werknemer toepassing vindt, dit recht niet langer op artikel 124 stoelt ;

Overwegende dat het arrest derhalve, door ten deze de toepassing van artikel 138, eerste lid, uit te sluiten en toepassing te maken van artikel 135 om de enkele reden dat verweerder krachtens artikel 123 de hoedanigheid van gerechtigde behouden heeft, voormeld artikel 138, eerste lid, schendt ;

Dat het middel gegrond is ;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 22 APRIL 1983

Voorzitter : ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur : de h. Lebbe

Procureur-generaal : de h. Krings

Advocaten : mrs. De Gryse en Bützler

Burgerlijke rechtspleging — Rechtsmiddelen — Hoger beroep — Vonnis alvorens recht te doen — Termijn.

Art. 1055 Ger. W. houdt twee regels in, een eerste regel volgens welke tegen een vonnis alvorens recht te doen hoger beroep kan worden ingesteld na het eindvonnis, een tweede

regel volgens welke het hoger beroep, ingesteld tegen een vonnis alvorens recht te doen nadat het eindvonnis is uitgesproken, moet worden ingesteld «tegelijkertijd» als tegen dit eindvonnis.

Die wetsbepaling maakt, zo wat de tweede regel als wat de eerste regel betreft, geen onderscheid naargelang de termijn om hoger beroep in te stellen tegen het vonnis alvorens recht te doen al dan niet is verstreken, in dit vonnis al dan niet is berust of dit vonnis al dan niet zonder voorbehoud ten uitvoer is gelegd. Beide regels hebben een algemene draagwijdte.

L. t/ A.

Gelet op het bestreden arrest, op 23 september 1981 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1051 en 1055 van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het arrest, zonder een berusting in het — niet betekend — tussenvonnis bij eiser vast te stellen doch louter steunende op de ambtshalve ingeroepen bepalingen van artikel 1055 van het Gerechtelijk Wetboek, beslist dat het hoger beroep op 7 december 1978 tegen het tussenvonnis ingesteld, — dus enige maanden nadat op 18 augustus 1977 tegen het eindvonnis hoger beroep was ingesteld — laattijdig en derhalve niet toelaatbaar is op grond dat, hoewel het «aan appellant vrijstond te wachten op het eindvonnis om te overwegen of eveneens tegen het vonnis alvorens recht te doen hoger beroep diende te worden ingesteld, artikel 1055 echter uitdrukkelijk bepaalt dat van deze mogelijkheid gebruik dient te worden gemaakt tegelijkertijd als het hoger beroep tegen het eindvonnis, dat artikel 1055 een uitzonderlijke maatregel heeft ingevoerd, waarvan de toepassingsvoorwaarden beperkend dienen te worden uitgelegd, dat het gebruik van het woord 'tegelijkertijd' nog duidelijker dan de Franse tekst 'avec' aantoonde dat het hoger beroep tegen het vonnis alvorens recht te doen moet worden ingesteld samen met het hoger beroep tegen het eindvonnis en dat een hoger beroep dat later ingesteld wordt, niet meer toelaatbaar is»;

terwijl, door de bepalingen van artikel 1055 van het Gerechtelijk Wetboek, de wetgever de mogelijkheid heeft willen scheppen om hetgeen door het vonnis alvorens recht te doen is beslist én hetgeen door het eindvonnis is beslist, gezamenlijk aan de rechter in hoger beroep te onderwerpen en te dien einde, in geval van hoger beroep tegen het eindvonnis, het recht tot hoger beroep tegen het vonnis alvorens recht te doen opnieuw heeft willen doen herleven, wanneer dit laatste vonnis zonder voorbehoud ten uitvoer is gelegd of wanneer de termijn van hoger beroep tegen dit vonnis is verstreken; derhalve artikel 1055 van het Gerechtelijk Wetboek een uitzonderlijke regeling — in afwijking van artikel 1051 van het Gerechtelijk Wetboek, dat de termijn om in hoger beroep te gaan op één maand na de betekening van de beslissing vastlegt — instelt door ten voordele van een partij die in een tussenvonnis heeft berust of, na betekening ervan, de termijn van een maand liet verstrijken, en die zodoende het recht hoger beroep in te stellen verloor, dit recht opnieuw te doen herleven; bijgevolg artikel 1055 van het Gerechtelijk Wetboek niet toepasselijk is wanneer, zoals ten deze, bij gebrek aan betekening van het tussenvonnis en bij gebrek aan vaststelling van een berusting in dit

vonnis, appellant het recht om hoger beroep in te stellen niet heeft verloren en dit recht dan ook niet krachtens artikel 1055 van het Gerechtelijk Wetboek diende te «herleven»; zodat het arrest, door te beslissen dat eiser onderworpen was aan de toepassingsvoorwaarden van artikel 1055 van het Gerechtelijk Wetboek, meer bepaald aan het vereiste «tegelijkertijd» hoger beroep in te stellen tegen het tussenvonnis en het eindvonnis, niet wettelijk is verantwoord (schending van de artikelen 1051 en 1055 van het Gerechtelijk Wetboek):

Overwegende dat het arrest oordeelt: dat het bijwonen van het getuigenverhoor, bevolen door het vonnis van 10 oktober 1973, niet kan worden beschouwd als een berusting in dit vonnis, aangezien artikel 1055 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat tegen ieder vonnis alvorens recht te doen, zelfs al is het zonder voorbehoud ten uitvoer gelegd, hoger beroep kan worden ingesteld tegelijkertijd als tegen het eindvonnis; dat evenwel het hoger beroep tegen het vonnis alvorens recht te doen moest worden ingesteld samen met het hoger beroep tegen het eindvonnis, zodat het hoger beroep, dat later werd ingesteld, niet meer toelaatbaar is;

Overwegende dat het middel aanvoert dat artikel 1055 van het Gerechtelijk Wetboek niet toepasselijk is wanneer, zoals ten deze, het vonnis alvorens recht te doen niet is betekend en er niet is vastgesteld dat in dit vonnis werd berust;

Overwegende dat genoemd artikel 1055 twee regels inhoudt, een eerste regel volgens welke tegen een vonnis alvorens recht te doen hoger beroep kan worden ingesteld na het eindvonnis, een tweede regel volgens welke het hoger beroep, ingesteld tegen een vonnis alvorens recht te doen nadat het eindvonnis is uitgesproken, moet worden ingesteld «tegelijkertijd» als tegen dit eindvonnis;

Overwegende dat genoemde wetsbepaling, zo wat de tweede regel als wat de eerste regel betreft, geen onderscheid maakt naargelang de termijn om hoger beroep in te stellen tegen het vonnis alvorens recht te doen al dan niet is verstreken, in dit vonnis al dan niet is berust of dit vonnis al dan niet zonder voorbehoud ten uitvoer is gelegd; dat beide regels een algemene draagwijdte hebben;

Overwegende dat het arrest derhalve, hoewel het niet vaststelt dat in het vonnis alvorens recht te doen werd berust, wettig van genoemde wetsbepaling toepassing maakt;

Dat het middel faalt naar recht;

(...)

NOOT—Zie Cass., 6 december 1974, *R.W.*, 1974-75, 1436; Le Paige, A., *Handboek voor gerechtelijk recht*, IV, *Rechtsmiddelen*, Antwerpen, 1973, 66, nr. 70.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 4 MEI 1983

Eerste voorzitter: de h. Legros

Raadsheer-rapporteur: de h. Sace

Advocaat-generaal: de h. Piret

Strafvordering — Militaire gerechten — Bevoegdheid ratione loci.

Krachtens art. 23, laatste lid, van de wet van 15 juni 1899 is alleen de krijgsraad bevoegd om kennis te nemen van de misdrijven die door een militair, die deel uitmaakt van een op mars of te velde zijnde krijgsmacht, gepleegd zijn tegen het Wegverkeersreglement. Krachtens art. 21 van genoemde wet is de krijgsraad eveneens uitsluitend bevoegd om kennis te nemen van misdrijven tegen gemeenrechtelijke wetten.

W.

Gelet op het verzoekschrift tot regeling van rechtsgebied, op 24 maart 1983 door de procureur des Konings te Nijvel ingediend;

Overwegende dat de raadkamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Nijvel, bij beschikking van 3 mei 1982 na aanneming van verzachtende omstandigheden voor de eerste telastlegging, Emmanuel W., naar de politierechtbank heeft verwezen ter zake dat hij op 28 augustus 1981 te Waterloo, kanton Nijvel, door gebrek aan voorzichtigheid of voorzorg doch zonder het oogmerk om de persoon van een ander aan te randen, onopzettelijk slagen of verwondingen heeft toegebracht aan Alain De N. en, in samenhang, artikel 12.4 van het koninklijk besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer heeft overtreden, nu hij bij de uitvoering van een maneuver geen voorrang heeft verleend aan andere weggebruikers;

Dat bij een en hetzelfde exploit Emmanuel W., en zijn vader en moeder, Louis W. en Margarete B., zijn gedagvaard om voor de Politierechtbank te Nijvel te verschijnen, eerstgenoemde wegens de voormelde telastleggingen, de tweede en de derde in hun hoedanigheid van voor hun minderjarige zoon burgerrechtelijk aansprakelijke partijen; dat het echtpaar De N. en François C. zich ter zitting van die rechtbank burgerlijke partij hebben gesteld;

Overwegende dat de politierechtbank zich bij op 19 november 1982 op tegenspraak gewezen vonnis onbevoegd heeft verklaard om uitspraak te doen over de strafvordering en de burgerlijke rechtsvorderingen, op grond dat beklagde die dienst deed bij de Belgische troepen in Duitsland, ingedeeld was bij een krijgsmacht te velde en dat krachtens de artikelen 21 en 23, laatste lid, van de wet van 15 juni 1899 de hem ten laste gelegde misdrijven tot de bevoegdheid van het krijgsgerecht behoorden; dat de correctionele rechtbank bij het op 3 februari 1983 op tegenspraak gewezen vonnis in hoger beroep alle beschikkingen van de beslissing van de eerste rechter heeft bevestigd;

Overwegende dat de beschikking van de raadkamer en het vonnis van de correctionele rechtbank in kracht van gewijsde zijn gegaan en dat uit hun strijdigheid een geschil over rechtsmacht is ontstaan dat de loop van het gerecht belemmert;

Overwegende dat de stukken van de rechtspleging erop wijzen dat Emmanuel W. ten tijde van de feiten behoorde tot een in aantocht of te velde zijnde krijgsmacht; dat krachtens artikel 23, laatste lid, van de wet van 15 juni 1899 alleen het krijgsgerecht bevoegd is om kennis te nemen van de misdrijven die door een militair, die deel

uitmaakt van een in aantocht of te velde zijnde krijgsmacht, gepleegd zijn tegen de wetten en verordeningen op het vervoer; dat krachtens artikel 21 van genoemde wet het krijgsgerecht eveneens uitsluitend bevoegd is kennis te nemen van misdrijven tegen de wetten van gemeen recht;

Om die redenen,

beslissende tot regeling van rechtsgebied;

Vernietigt de op 3 mei 1982 gewezen beschikking van de raadkamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Nijvel, in zoverre de beklagde Emmanuel W. verwezen wordt naar de politierechtbank;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing;

Verwijst de zaak naar de krijgsauditeur te Brussel.

NOOT—Zie ook Cass., 15 maart 1983, *R.W.*, 1983-84, 860 met noot van A. Vandeplas.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 13 SEPTEMBER 1983

Voorzitter: de h. Boon

Raadsheer-rapporteur: de h. D'Haenens

Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven

Advocaat: mr. Bützler

Bescherming van de maatschappij — Deskundig onderzoek — Motivering van de beslissing tot internering.

Indien in het verslag van de door de verdachte aangestelde deskundige aangevoerd wordt dat in strijd met de door het college van gerechtelijk aangestelde psychiaters de betrokkene niet in een ernstige staat van geestesstoornis verkeert waardoor hij ongeschikt is tot het controleren van zijn daden, maar dat de bevindingen kunnen worden samengevat onder de noemer «over-controller» en niet van dien aard zijn dat kan worden besloten tot een paranoïde persoonlijkheid en ontoerekeningsvatbaarheid, en het arrest hierop niet antwoordt, is het niet met redenen omkleed.

V.

Gelet op het bestreden arrest, op 28 juni 1983 gewezen door het Hof van Beroep te Antwerpen, kamer van inbeschuldigingstelling;

Over het middel, afgeleid uit de schending van artikel 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de beschikking van de raadkamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen van 3 juni 1983, die onder meer de internering van eiser had gelast, bevestigt op grond: «dat de door de onderzoeksrechter aangestelde psychiaters-deskundigen in hun collegiaal verslag van 20 april 1983 tot de bevinding kwamen dat (eiser) in een ernstige staat van geestesstoornis verkeert waardoor hij ongeschikt is tot het controleren van zijn daden en dat hij zich in zulk een toestand bevond op het ogenblik der ten

laste gelegde feiten; (...) dat door de medische psychiatrische verslagen van de door verdachte aangestelde deskundigen geen dienende beoordelingselementen worden verstrekt die aantonen dat de gerechtsdeskundigen zich zouden hebben vergist in hun technisch-medische bevindingen, waarmee het hof zich verenigt; dat, wat de persoonlijkheidsstructuur van verdachte betreft, niet kan worden voorbijgegaan aan het feit dat verdachte door zijn betrokkenheid bij een moord in 1972 moest worden geïnterneerd, noch dat verdachte sedert hij op proef in vrijheid werd gesteld in 1980, deze, zoals is gebleken, zijn sociaal en persoonlijk evenwicht niet kon bewaren en dat hij mede door zijn neurotische ontwikkelingsgang hervallen is; dat ook de aard van de thans door verdachte gepleegde wanbedrijven wijst op de gevaarlijke geestestoestand van verdachte waardoor hij een gevaar uitmaakt voor zichzelf en voor de maatschappij».

terwijl eiser bij conclusie — na erop te hebben gewezen dat het verslag van de gerechtsdeskundigen vermeldt: dat op het gebied van de oriëntatie er geen afwijkingen zijn, dat zowel op het gebied van tijd als van ruimte als van personen alles als volledig normaal mag worden beschouwd, dat de aandacht van eiser zeer actief is, dat er op intellectueel gebied zeker geen leemten te constateren zijn, dat eiser integendeel vrij intelligent is en over intellectuele capaciteiten beschikt die hem zeker in staat stellen om zich aan de omstandigheden aan te passen, dat hij evenwichtiger overkomt dan voorheen en dat hij een zeker en normaal inzicht heeft over zijn eigen situatie, doch dat niettemin het college van aangestelde psychiaters meent tot het besluit te moeten komen dat eiser paranoïde zou zijn — regelmatig aanvoerde dat dokter-psychiater C. in zijn bijkomend verslag terzake besloot: «... dat ik akkoord kan gaan met de 'rigide denkstructuren' zoals deze door de gerechtsdeskundigen worden aangegeven — en deze een succes vanwege de therapeutische bedrijvigheid te Doornik meende te moeten noemen — maar dat ik de stelling van een paranoïde persoonlijkheid, die dan nog op die basis als onverantwoordelijk voor zijn gedrag moet worden beschouwd, volledig afwijst», dat, zoals reeds aangestipt, de aangestelde psychiaters niet de minste abnormaliteit in het gedrag van eiser vaststelden, tenzij een aantal elementen welke zouden kunnen samengevat worden onder de noemer «over-controller» en dat in het verslag van dokter C. uitvoerig en wetenschappelijk wordt aangetoond dat deze elementen niet in de minste mate van aard zijn om te besluiten tot een paranoïde persoonlijkheid en ontoerekeningsvatbaarheid; zodat het arrest, dat door de hierboven weergegeven gronden op deze verweermiddelen niet antwoordt, niet regelmatig met redenen is omkleed (schending van artikel 97 van de Grondwet):

Overwegende dat het arrest, met bevestiging van de bestreden beschikking, de internering van eiser gelast op de gronden in het middel weergegeven;

Overwegende dat het arrest noch met die consideransen noch met enige andere redengeving antwoordt op eisers conclusie waarin hij onder meer aanvoerde dat: de aangestelde psychiaters niet de minste abnormaliteit in het gedrag van betrokkene vaststelden tenzij een aantal elementen welke zouden kunnen worden samengevat onder de noemer «over-controller»; dit, zoals zeer uitvoerig en wetenschap-

pelijk wordt uiteengezet in het verslag van dokter C., geenszins van aard is om te besluiten tot een paranoïde persoonlijkheid; door het verslag van dokter C. op een zeer indringende en uitvoerige wijze wordt aangetoond dat aan de hand van de in het verslag van de aangestelde deskundigen opgesomde elementen niet in de minste mate tot ontoerekeningsvatbaarheid kan worden besloten;

Dat het middel gegrond is;

(...)

NOOT—*Betreffende de internering*

1. De strafrechter wordt soms gevraagd uitspraak te doen over de geestestoestand van personen, die een misdaad of wanbedrijf hebben gepleegd en over de maatschappelijke gevaarlijkheid van die personen (art. 1 Wet Bescherming Maatschappij).

Die geestestoestand en maatschappelijke gevaarlijkheid wordt in de wet omschreven als, hetzij een staat van krankzinnigheid, hetzij een ernstige staat van geestesstoornis of van zwakzinnigheid die ongeschikt maakt tot het controleren van zijn daden: deze omschrijving is wellicht dubbelzinnig en onjuist geformuleerd (C.J. Van Houdt en W. Cawelaert, *Belgisch Strafrecht*, III, nr. 1527, 809).

Men kan er nog aan toevoegen dat de uitspraak die de wet van de strafrechter verlangt, een zwart-wit beslissing is in een domein waar het dubbelte meestal op zijn kant staat. Ze behoort tot het domein van de psychiatrie, die de rechter vreemd is. Bovendien is de psychiatrie op zichzelf al fel omstreden, ofschoon dit misschien soms ten onrechte is (Dr. Ley, J., «La psychiatrie en question; évolution et perspectives», *R.D.P.*, 1979, 619).

Wat er ook van zij, de rechter zal, zoals steeds wanneer hij moet beslissen in een materie die hem vreemd is, zich kunnen doen voorlichten door deskundigen; toch zal hij ergens een sprong in het onbekende moeten wagen.

Niet alleen de strafrechter doet uitspraak over de geestestoestand en de maatschappelijke gevaarlijkheid van sommige delinquenten: ook de commissie tot bescherming van de maatschappij doet dit. Ze doet dit, uitzonderlijk, wanneer ze de minister van Justitie adviseert over een wegens misdaad of wanbedrijf veroordeeld persoon, die tijdens zijn hechtenis geïnterneerd moet worden (art. 21, W.B.M.). De commissie tot bescherming van de maatschappij ziet ook toe op de uitvoering van de internering. Hierbij wordt ze uiteraard herhaaldelijk geroepen zich uit te spreken over de geestestoestand van de geïnterneerden en over het vervuld zijn van de voorwaarden tot reclassering (artt. 14, 15 en 18 W.B.M.).

In de commissies, ook in de hoge commissie, heeft telkens een geneesheer zitting: hier werd dus van meetaf de nodige deskundigheid ingebracht ofschoon ook nog het advies van een ander geneesheer kan worden ingewonnen (artt. 12, 13 en 16 W.B.M.).

2. Het spreekt vanzelf — wat niet belet dat het best even wordt onderstreept — dat het het openbaar ministerie en/of de strafrechter persoonlijk onverschillig is of een persoon gestraft dan wel geïnterneerd wordt. Wat uiteraard wel voor hen belang heeft, is dat de juiste beslissing genomen wordt. Voor de betrokkene zit het uiteraard geheel anders.

Ten aanzien van de niet-geesteszieke kan de rechter put-

ten uit een hele reeks van straffen of maatregelen: effectieve gevangenisstraf, gevangenisstraf geheel of gedeeltelijk met uitstel, met of zonder probatie, misschien alleen maar een geldboete, opschorting; voor een geesteszieke, d.i. degene die zich onder de wettelijke voorwaarden bevindt op het ogenblik van de uitspraak, bestaat er slechts één maatregel: internering.

De talloze modaliteiten van de uitvoering van de gevangenisstraf, beperkte hechtenis, weekend-arrest, vervroegde invrijheidstelling, voorlopige invrijheidstelling, allemaal maatregelen die kunnen worden herroepen, betekenen voor de veroordeelde soms wel een dreiging, maar geen ervan is zo erg als de dreiging voor de geïnterneerde, vrij op proef, die steeds het risico loopt opnieuw voor onbepaalde duur te worden opgesloten.

Een gevangenisstraf wordt ondergaan in een «gewone» gevangenis, een internering in een «bijzondere inrichting», een verzamelplaats van geesteszieken.

Tot slot is de officiële vaststelling, dat men «gek» is, voor sommigen, zelfs geesteszieken, moeilijk te nemen.

Men zou kunnen denken dat de betrokkenen aldus steeds verkiezen veroordeeld in plaats van geïnterneerd te worden: dit is niet zo. Buiten de persoonlijke voorkeur die kan spelen, is het duidelijk dat sommigen verwachten dat zij in bepaalde gevallen er met een internering beter af zullen zijn.

Ook de leden van de commissie tot bescherming van de maatschappij raakt het niet persoonlijk als een bepaald individu opgesloten blijft, op proef in vrijheid wordt gesteld, dan wel definitief genezen wordt verklaard, als maar de juiste beslissing genomen wordt. Dat daarentegen een geesteszieke meestal liever vrij op proef is en liever genezen verklaard dan vrij op proef, zal wel geen nader betoog vergen.

Uit deze evidenties spruit voort dat het zowel maatschappelijk als voor het betrokken individu erg belangrijk is dat zo delicate beslissingen, als die tot internering of nopens de uitvoeringsmodaliteiten ervan, op zo exact mogelijke gronden, d.i. bewijzen, rusten en tevens terdege uitgelegd, d.i. gemotiveerd worden.

3. De internering vereist de aanwezigheid van twee omstandigheden: 1) de in de wet omschreven geestestoestand, 2) maatschappelijke gevaarlijkheid (art. 1 W.B.M.). Is de verdachte niet gevaarlijk dan kan geen internering bevolen worden (De Nauw A., «De internering en de burgerlijke partij in het daglicht van het cassatiearrest van 11 januari 1983», *R.W.*, 1983-84, 625 maar vooral 638).

Het vaststellen van maatschappelijke gevaarlijkheid is in de toekomst kijken.

De rechter kan de sociale gevaarlijkheid afleiden uit het gevaar voor recidive zodra de verdachte in een gelijkaardige situatie als op het ogenblik der feiten zal geraken (Cass., 18 mei 1976, *Pas.*, 1976, I, 998, *R.W.*, 1976-77, 604), of uit de grote waarschijnlijkheid dat de verdachte druggebruiker zal recidiveren en zich aan zware misdrijven schuldig zal maken om aan drugs te geraken (Cass., 20 september 1977, *Pas.*, 1978, I, 84).

De invrijheidstelling voorgoed of op proef van de geïnterneerde vereist eveneens de aanwezigheid van twee omstandigheden: 1) de voldoende verbetering van de geestestoestand; 2) het vervuld zijn van de voorwaarden tot reclassering (art. 18 W.B.M.).

Blijkt bij de invrijheidstelling op proef dat een van deze omstandigheden niet langer aanwezig is, dan zal de betrokkene opnieuw geïnterneerd worden: een geïnterneerde vrij op proef kan inderdaad opnieuw opgesloten worden, hetzij wanneer hij de opgelegde voorwaarden niet naleeft hetzij wanneer zijn gedrag of zijn geestestoestand maatschappelijk gevaarlijk is (Cass., 28 januari 1981, *Pas.*, 1981, I, 559).

Tot slot zal de minister van Justitie, die de internering van een veroordeelde die zich in hechtenis bevond bevolen had, de terugkeer van deze naar de gevangenis bevelen, wanneer de commissie zal hebben vastgesteld dat diens toestand voldoende verbeterd is (Cass., 21 december 1971, *R.W.*, 1971-72, 1978 met noot J. Sevens).

4. Om tijdens het vooronderzoek of bij het onderzoek ter terechtzitting de geestestoestand van de verdachte te doen vaststellen beschikt men over de mogelijkheden van inobservatiestelling en van expertise door één of meer deskundigen-geneesheren zonder inobservatiestelling. De inobservatiestelling, zo wordt geleerd, is de maatregel waardoor de meest gunstige materiële voorwaarden voor het geestesonderzoek worden verwezenlijkt (Cass., 10 februari 1981, *Arr. Cass.*, 1980-81, nr. 343, 651).

Men kan zich dan alleen maar afvragen waarom deze inobservatiestelling zo zelden bevolen wordt; ter zake werden de volgende interneringen uitgesproken: in 1975 - 58, in 1976 - 62, in 1977 - 73, in 1978 - 73 en in 1978 - 80 (bron: gerechtelijke statistieken). In 1975 werden er in de Rechtbank te Antwerpen twee inobservatiestellingen gevraagd en geweigerd. In 1976 waren er drie aanvragen, waarvan er één werd ingetrokken, één geweigerd en één toegestaan. In 1977 en 1979 werd telkens één inobservatiestelling toegestaan.

De inobservatiestelling is evenwel niet verplicht (Cass., 14 juni 1971, *Pas.*, 1971, I, 979), evenmin als een deskundig onderzoek (Cass., 6 februari 1973, *Pas.*, 1973, I, 541) of een deskundig onderzoek door een college van drie deskundigen (Cass., 13 januari 1969, *Pas.*, 1969, I, 440).

De strafrechter is niet verplicht de vaststellingen en conclusies van de deskundige tot de zijne te maken, bv. wanneer de expertise gegrond is op niet verifieerbare, betwistbare en zelfs valse beweringen of wanneer de expert zich niet kritisch genoeg heeft opgesteld (Krijgshof, 9 november 1955, *J.T.*, 1956, 92). Hij is ook niet gehouden door vorige beslissingen naar aanleiding van andere vervolgingen en waarbij de verdachte geestesziek werd verklaard (Cass., 3 november 1958, *Pas.*, 1959, I, 236).

De commissie tot bescherming van de maatschappij kan eveneens het advies inwinnen van een door haar gekozen geneesheer, die al dan niet tot de administratie behoort (artt. 14, 15, 16 en 18 W.B.M.): kan, het is dus geen verplichting.

5. In rechte zijn de interneringsbeslissingen van de onderzoeks- en vonnisgerechten vonnissen, die dus krachtens artikel 97 van de Grondwet met redenen omkleed moeten worden.

Maar ook een commissie tot bescherming van de maatschappij, die uitspraak doet over een geschil betreffende de individuele vrijheid, treedt op als eigenlijk gerecht en is verplicht haar beslissing te motiveren zoals voorgeschreven door artikel 97 van de Grondwet (Cass., 20 november 1979, *Arr. Cass.*, 1979-80, 359).

De commissie tot bescherming van de maatschappij werkt mede aan de tenuitvoerlegging van vonnissen of arresten die de internering hebben bevolen.

De vernietigingsbevoegdheid van de Raad van State geldt hier niet (R.v.St., arrest Anoro, nr. 13.813, 28 november 1969): ook niet wanneer de wet soms geen cassatieberoep openstelt, bv. tegen een beslissing van een commissie waarbij de overplaatsing naar een andere inrichting van een geïnterneerde geweigerd wordt (R.v.St., arresten Retourne, nr. 12.341, 21 april 1967, en Vierlinck, nr. 12.466, 16 juni 1967).

Geraakt een wegens misdaad of wanbedrijf veroordeelde persoon tijdens zijn hechtenis in een van de staten omschreven in de wet tot bescherming van de maatschappij, dan kan hij door de minister van Justitie worden geïnterneerd op eensluitend advies van de commissie tot bescherming van de maatschappij (art. 21, eerste lid, W.B.M.).

Die beslissing van de minister en het voorafgaande advies van de commissie tot bescherming van de maatschappij zijn evenmin een wijze van tenuitvoerlegging van het vonnis dat door de strafrechter is uitgesproken en waarvan dit vonnis de verplichte steun is: de Raad van State is ter zake evenmin bevoegd (R.v.St. arrest Rammelaere, nr. 13.529, 30 april 1969; maar vooral: Cass., 15 februari 1968, *Pas.*, 1968, I, 740, *J.T.*, 1968, 327 met noot van H. Bosly, *R.D.P.*, 1967-68, 810, en de conclusie van het openbaar ministerie).

6. Aan de motiveringsverplichting wordt reeds voldaan, althans als er door de verdediging geen conclusie is genomen, door de enkele en derhalve formele vaststelling dat de wettelijke voorwaarden vervuld zijn: bv. bij de beslissing van de commissie die de invrijheidstelling weigert op grond van de enkele vaststelling, zoals die voorkomt op een bij voorbaat opgesteld formulier, dat de geestestoestand niet voldoende verbeterd is en de voorwaarden voor de reclasseering niet vervuld zijn (Cass., 22 september 1969, *Pas.*, 1970, I, 67; Cass., 31 oktober 1978, *Pas.*, 1979, I, 263).

Voor het hof van assisen zal de beslissing nopens de geestestoestand van de beschuldigde trouwens nooit een andere vorm dan een loutere vaststelling aannemen: de jury antwoordt zonder meer op de vraag «staat het vast dat beschuldigde verkeert hetzij in staat van krankzinnigheid, hetzij in een ernstige staat van geestesstoornis of van zwakzinnigheid die hem ongeschikt maakt tot het controleren van zijn daden», met ja of neen (art. 10 W.B.M.). Wegens de eigen aard van de rechtspleging voor het hof van assisen kan de motivering niet verder gaan dan dat.

Soms kan de beslissing i.v.m. inobservatiestelling onderworpen zijn aan de bijzondere motiveringsverplichting van de wet op de voorlopige hechtenis. De beslissing tot inobservatiestelling van een verdachte die in vrijheid is, is immers een maatregel inzake voorlopige hechtenis: is de verdachte reeds in hechtenis, dan is de bevolen inobservatiestelling weliswaar slechts een wijze van tenuitvoerlegging van de voorlopige hechtenis, maar toch is die beslissing op zichzelf een nieuwe beslissing inzake handhaving van de voorlopige hechtenis, die uiteraard onderworpen is aan de bijzondere motiveringsverplichting ter zake. De beslissing tot verlenging van een inobservatiestelling daarentegen is geen beslissing inzake handhaving van de voorlopige hechtenis: naast die beslissing tot verlenging van een inobservatiestelling moet, binnen de termijn van een maand, ook

uitspraak gedaan worden over de handhaving van de voorlopige hechtenis (Cass., 10 februari 1981, *Arr. Cass.*, 1980-81, nr. 343, 651).

Nopens de inhoud van de motiveringsverplichting in strafzaken, wanneer conclusie is genomen, moge verwezen worden naar de bekende jurisprudentie: er is o.m. gebrek aan motivering indien de beklaagde de besluiten van de deskundige betwist en de rechter, zonder hierop te antwoorden, de veroordeling op het deskundigenverslag doet steunen (R. Declercq, *Het bewijs in strafzaken*, Prolegomena, 1,23).

Een voorbeeld van de motiveringsverplichting met betrekking tot de geestestoestand is het volgende. Wanneer een beklaagde zijn internering vraagt en daartoe precieze gegevens aanvoert in verband met zijn erfelijkheid, zijn drankzucht en zijn geestesonevenwichtigheid is de beslissing die de internering weigert niet gemotiveerd door het antwoord dat geen enkel element van het dossier bewijst dat de beklaagde zich in een van de door artikel 1 W.B.M. bedoelde staten bevindt (Cass., 28 september 1977, *Pas.*, 1978, I, 121).

7. Het hierboven afgedrukt arrest van het Hof van Cassatie van 28 juni 1983 past gewoon de zoëven vermelde beginselen toe. Toch roept deze zaak enkele bedenkingen op. Voor zover uit het arrest kan worden afgeleid, waren de gerechtsdeskundigen en de privé-deskundigen het erover eens dat de beklaagde behept is met rigide denkstructuren. Volgens de gerechtsdeskundigen leveren die rigide denkstructuren bij de beklaagde paranoïa op. Volgens een privé-deskundige leveren ze geen paranoïa op, doch wat men kan noemen «overcontroller». Hoe moet een rechter zulk een betwisting oplossen?

Hoe dan ook zal hij een keuze moeten maken tussen beide stellingen. Wellicht kan die keuze het best bepaald worden aan de hand van andere gegevens uit het dossier betreffende de persoonlijkheid van de verdachte. Dat is het wat de kamer van inbeschuldigingstelling heeft gedaan. Moest ze dan ook elk argument van de privédeskundige weerleggen? Is dit niet verlangen dat de rechter zelf psychiater speelt?

L. Huybrechts

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

4e KAMER — 29 JUNI 1983

Voorzitter: de h. Spaas

Raadsheren: de h. Verschueren en mevr. Bourgeois

Advocaten: mrs. Kiebooms en Van Leemput loco Le Paige

Handelspraktijken — Afwerven van cliënteel — Daadstrijdig met de eerlijke handelsgebruiken.

Uit de klantenlijst van appellant blijkt dat kort na de opening van de zaak van geïntimeerden zeer veel klanten naar de nieuw geopende zaak overliepen. Deze klanten ondertekenden een verklaring dat zij in alle vrijheid hun eigen kapper wensten te kiezen. Deze feiten wijzen erop dat

geïntimeerden op onrechtmatige wijze de klanten van appellant hebben geronseld en zich schuldig hebben gemaakt aan daden die strijdig zijn met de eerlijke handelsgebruiken.

C. t/ B. e.a.

Overwegende dat de eerste twee geïntimeerden sedert verschillende jaren in dienst waren van appellant; dat niet wordt betwist dat zij in de omgeving van het kapsalon van appellant op 1 december 1978 een handelshuis hebben gehuurd; dat zij op 12 februari 1979 worden ontslagen met uitbetaling van een opzeggingsvergoeding voor de termijn van vier weken;

Overwegende dat partijen betwisten of de opzeggingsreden te wijten is aan de reorganisatieplannen van appellant dan wel aan het door eerste en twee geïntimeerden ronselen van de cliënteel van appellant ten voordele van hun nieuw op te richten kapsalon;

Overwegende dat de dossiers van beide partijen een reeks tegenstrijdige verklaringen bevatten met betrekking tot het ronselen van cliënteel;

Overwegende dat derde geïntimeerde op 19 februari 1979 werd opgericht en dat de eerste twee geïntimeerden onder hun eigen voornaam de opening op 28 maart 1979 van hun kapsalon kenbaar hebben gemaakt;

Overwegende dat de eerste twee geïntimeerden zich als zelfstandige haarkapsters mochten vestigen in de omgeving van de zaak van appellant; dat overigens niet betwist wordt dat er nog andere kapsalons in de buurt zijn; dat het irrelevant is dat zij te B. wonen en een zaak in W. hebben geopend;

Overwegende dat het openen van een nieuw kapsalon enige organisatie en voorbereiding vraagt zodat aan de eerste twee geïntimeerden niet kan worden verweten dat zij reeds enkele maanden vóór hun opzegging een handelshuis hadden gehuurd;

Overwegende dat de aankondiging van de opening van de zaak onder eigen voornaam, waaronder zij ook in het kapsalon van appellant bekend waren, op zichzelf geen oneerlijke mededinging uitmaakt;

Overwegende dat appellant een lijst van steekkaarten aanbrengt waarop tal van zijn klanten en hun adres vermeld staan en dat geïntimeerden eveneens een lijst voorbrengen met de namen van de klanten van appellant die in alle vrijheid wensten hun eigen kapper te kiezen;

Overwegende dat uit deze laatste lijst blijkt dat reeds twee dagen na de opening van het kapsalon en de daaropvolgende dagen zeer veel klanten van appellant hun haar bij geïntimeerden lieten verzorgen;

Overwegende dat het laten ondertekenen door deze klanten dat zij in alle vrijheid hun eigen kapper wensten te kiezen op zijn minst eigenaardig is te noemen;

Overwegende dat deze feiten erop wijzen dat geïntimeerden op onrechtmatige wijze de klanten van appellant hebben geronseld en zij niet op een normale wijze een eigen cliënteel hebben opgebouwd;

Overwegende dat geïntimeerden zich schuldig hebben gemaakt aan daden die strijdig zijn met de eerlijke handelsgebruiken en zij gehouden zijn de schade die appellant

daardoor heeft geleden te vergoeden;
(...)

NOOT—«*Handen af van mijn klanten!*» Is afwerpen van cliënteel onrechtmatig?

1. Op basis van de hierboven weergegeven argumenten veroordeelde het Hof van Beroep te Antwerpen twee haar- kapsters tot betaling van een fikse schadevergoeding (*ex aequo et bono* begroot op 200.000 frank) aan hun voormalige werkgever wegens het onrechtmatig ronselen van cliënteel. Het afwerpen van cliënteel kan gebeuren in feitelijke omstandigheden die met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daden opleveren en die in toepassing van art. 1382 B.W. (waarvan het foutbegrip door art. 54 W.H.P. voor het handelsleven is herschreven) tot schadevergoeding aan de benadeelden kunnen verplichten. In het geannoteerde arrest knoopt het hof de onrechtmatigheid vast aan een als «minstens eigenaardig» omschreven praktijk: het doen ondertekenen door de overgelopen klanten van een verklaring dat zij in alle vrijheid hun eigen kapper wensten te kiezen. Verdere vaststellingen werden door het hof niet gedaan.

2. Aangezien men moet uitgaan van de *principiële toelaatbaarheid* van het afwerpen van cliënteel van een concurrent komt de argumentatie van het hof ons als vrij zwak over. In een stelsel van vrije mededinging bestaat er geen recht op cliënteel, ook al is dat met moeite en kosten verworven. «Cliënteel behoort aan niemand toe» (Voorz. Kh. Charleroi, 28 november 1975, *B.R.H.*, 1979, 367, noot Francq, B.). Een handelaar kan zijn klantenkring alleen ten koste van zijn concurrenten vergroten; daar is ook niets op tegen zolang hij zich daarbij niet van oneerlijke middelen bedient. Het afwerpen van cliënteel behoort tot het wezen van de concurrentie en wordt enkel onrechtmatig als het gebeurt in samenhang met bijzondere bijkomende omstandigheden die aan een in beginsel normale concurrentiedaad een onrechtmatig karakter verlenen. Hetzelfde beginsel moet gelden als handelaren, die vroeger als werknemer werkzaam waren, de klanten van hun oude werkgever afsnoepen. Zelfs als zij doelbewust en systematisch de klanten naar hun nieuwe handelszaak lokken, is dit op zich niet onrechtmatig. Zij kunnen daarbij immers steunen op de goede prestaties die zij in de handelszaak van hun oude werkgever verricht hebben. Het is dan hun persoonlijke bekwaamheid en niet de reputatie van hun vorige werkgever die hen klanten oplevert (zie ook Baumbach/Hefermehl, *Wettbewerbsrecht*, § 1 UWG, nr. 531). Vrijwaring van de vrijheid van mededinging vereist dat goede prestaties beloofd worden; de economische waardemeter van die beloning heet cliënteel.

Wel zij opgemerkt dat in de arbeidsovereenkomst opgenomen niet-concurrentiebedingen deze vrijheid kunnen beperken. Evenwel wordt dan het domein van de onrechtmatige mededinging verlaten: tegen loutere contractuele tekortkomingen is geen vordering uit onrechtmatige daad of een vordering tot staken (art. 55 W.H.P.) mogelijk (zie Swennen, H. en Van den Bergh, R. (ed.), *Wet Handelspraktijken. Overzicht van rechtspraak 1976-1982*, Antwerpen, Kluwer, 1983, 146-147).

3. Welke *begeleidende omstandigheden* maken het afwerpen van cliënteel onrechtmatig? Er zijn meerdere

gevallen denkbaar waarin een inbreuk op art. 54 W.H.P. (1382 B.W.) voorligt:

— Het desbewust deelnemen aan de contractbreuk van een klant die tot exclusieve afname bij een concurrent gebonden is (over derde-medeplichtigheid, zie laatst Cass., 22 april 1983, *R.W.*, 1983-84, 427, noot Dirix, E.).

— Het zwart maken van de persoon van een concurrent; als zulks in reclame gebeurt zal tevens het verbod van afbrekende vergelijkende publiciteit (art. 20, 2°, W.H.P.) geschonden zijn (Kh. Kortrijk, 28 juni 1973, *B.R.H.*, 1976, 173, noot Van Innis, T.; Voorz. Kh. Antwerpen, 5 februari 1976, *B.R.H.*, 1976, 474; Voorz. Kh. Brussel, 19 februari 1979, *B.R.H.*, 1979, 629). Vergelijkingen kunnen ook afbrekend zijn t.a.v. de kwaliteit van produkten of diensten en t.a.v. de prijs daarvan (zie toepassingsgevallen in Swennen, H. en Van den Bergh, R., o.c., 49-50, en De Vroede, P., «Overzicht van rechtspraak (1976-1982). De Wet op de Handelspraktijken», *T.P.R.*, 1983, 896-898).

— Het stichten van verwarring of een poging daartoe (over verwarringstichting: Swennen, H. en Van den Bergh, R., o.c., 52-59 en 119-126 en De Vroede, P., o.c., 902-905 en 948-959).

— Bedrieglijke praktijken, zoals het jegens de klanten verdoezelen van een gewijzigde marktverhouding (b.v. de indruk wekken dat nog steeds voor rekening van een voormalige werkgever verkocht wordt: Bergen, 27 januari 1981, *Pas.*, 1981, II, 57).

— Het gebruik van op onrechtmatige wijze verkregen klantenlijsten, die niet voor een ieder toegankelijke gegevens bevatten (vgl. Voorz. Kh. Charleroi, 28 november 1975, *B.R.H.*, 1979, 367, noot Francq, B.; Bergen, 27 januari 1981, *Pas.*, 1981, II, 57). Zulks kan worden gezien als schending van commerciële geheimen of bedrijfsspionage (andere toepassingsgevallen bij Stuyck, J. m.m.v. Demeyere, L. en Potvlieghe, F., «Overzicht van rechtspraak — Wet Handelspraktijken (30 augustus 1971 — 31 december 1975)», *Jura Falc.*, 1975-1976, nrs. 110-112).

— Het zonder noodzaak uitsluitend of overwegend benaderen van klanten van de vroegere werkgever, zonder gelijktijdig normale inspanningen te doen om nieuwe klanten te winnen (Brussel, 7 juni 1979, *J.T.*, 1979, 611).

— Het reeds tijdens de duur van de arbeidsovereenkomst ronselen van klanten voor een later op te richten eigen bedrijf (Antwerpen, 9 februari 1978, *B.R.H.*, 1978, 422). Dit laatste lijkt strijdig met de verplichting van goede trouw bij de uitvoering van de overeenkomst.

Bovenstaande gedragingen kunnen elk op zichzelf oneerlijke concurrentiepraktijken uitmaken. Zij moeten niet gelijktijdig voorliggen om een inbreuk op art. 54 W.H.P. te staven (ook in die zin: Antwerpen, 9 februari 1978, 422). Wordt er door het oneerlijke handelsgedrag tevens in strijd met een overeenkomst gehandeld, dan is er samenloop (over die problematiek: Swennen, H. en Van den Bergh, R., o.c., 148-151).

4. In het hierboven in samenvatting afgedrukte arrest hanteerde het hof niet één van de hierboven genoemde omstandigheden, maar besloot daarentegen tot onrechtmatigheid omdat de overgelopen klanten een verklaring ondertekenden «dat zij in alle vrijheid hun eigen kapper wensten te kiezen». Is zulks een feit dat op zichzelf toelaat oneerlijk handelsgedrag vast te stellen en dat daarom aan het in nummer 3 opgenomen lijstje mag worden toegevoegd?

Naar ons oordeel moet in eerste instantie nauwgezet op de omstandigheden van het geval gelet worden. Uit het arrest blijkt niet dat zulk een verklaring reeds tijdens de duur van de arbeidsovereenkomst ter ondertekening werd voorgelegd; evenmin heeft het hof vastgesteld dat de gewraakte praktijk, voor zover ze in de nieuw geopende kapsalons plaatsvond, gepaard ging met het zwart maken van de voormalige werkgever. De vaststelling «dat reeds twee dagen na de opening van het kapsalon en de daaropvolgende dagen zeer veel klanten van appellant hun haar bij geïntimeerden lieten verzorgen» is niet meer dan een aanwijzing die ertoe noopt de omstandigheden waarin cliënteel werd geronseld nader te onderzoeken. Voortbouwend op de gevestigde rechtspraak zijn bij zo'n onderzoek de volgende vragen relevant. Hebben de haarkappers reeds cliënteel benaderd ten voordele van de nieuw op te richten zaak toen zij nog werknemers waren? Hebben de haarkappers, eens zelfstandig gevestigd, gebruik makend van de klantenfichier van hun werkgever hoofdzakelijk oude klanten aangelokt? Hebben zij in publiciteit of anderszins afbrekende commentaar geleverd op de prestaties van hun voormalige werkgever?

Allicht werd ten aanzien van de genoemde punten aan het hof geen overtuigend bewijsmateriaal voorgelegd. Van twee zaken echter één. Ofwel waren er toch dergelijke feiten en dan had het hof zulks moeten vermelden. Ofwel heeft het hof een nieuw criterium willen hanteren; maar ook dan was een nadere motivering gewenst. Overigens valt het «eigenaardige» van de gewraakte praktijk niet zo gemakkelijk juridisch in te kleden. Men kan bezwaarlijk van de uitoefening van «ongeoorloofde psychologische koopdwang» spreken ten aanzien van klanten die uit vrije wil naar de nieuwe kapperszaak zijn gekomen (om er hun oude kapster te vinden?). Ter vergelijking: in Duitsland wordt het laatste onrechtmatigheidscriterium gebruikt in gevallen waarin klanten tegen hun wil, b.v. door hen te bedreigen met nadelen, door het uitoefenen van morele druk of door overrompeling, geworven worden (Baumbach/Hefermehl, o.c., § 1 UWG, nrs. 33-42). Nu noch het ene, noch het andere in de motivering van het arrest aan bod komt, heeft het hof ons niet van de juistheid van de genomen beslissing kunnen overtuigen.

Roger Van den Bergh

ARBEIDSHOF TE BRUSSEL

3e KAMER — 10 NOVEMBER 1981

Voorzitter: de h. Van de Velden

Raadsheren in sociale zaken: de hh. De Vleeschouwer en Vandam

Advocaten: mrs. Claeys en Stoop

Internationaal privaatrecht — Arbeidsovereenkomst — Toepasselijke wet.

De arbeidsovereenkomst wordt, bij gebreke van een rechtskeuze, beheerst door het recht van het land waar de werknemer ter uitvoering van de overeenkomst gewoonlijk

zijn arbeid verricht, zelfs wanneer hij tijdelijk in een ander land is tewerkgesteld, tenzij uit het geheel van de omstandigheden blijkt dat de arbeidsovereenkomst nauwer is verbonden met een ander land, in welk geval het recht van dat andere land toepasselijk is.

C. t/ N., vennootschap naar Amerikaans recht

(...)

Overwegende dat het in casu vaststaat dat de partijen geen uitdrukkelijke noch stilzwijgende rechtskeuze gedaan hebben, wat beide partijen in hun conclusie aanvaardden, met als gevolg dat de rechter dan ook niet tegen de wil in van de partijen zou kunnen besluiten dat zij toch die keuze deden; dat het hof beslist dat de arbeidsovereenkomst, bij gebreke van een rechtskeuze, beheerst wordt door het recht van het land waar de werknemer ter uitvoering van de overeenkomst gewoonlijk zijn arbeid verricht, zelfs wanneer hij tijdelijk in een ander land te werk is gesteld, tenzij uit het geheel der omstandigheden blijkt dat de arbeidsovereenkomst nauwer is verbonden met een ander land, in welk geval het recht van dat andere land toepasselijk is (cf. E.E.G.-Verdrag inzake het recht dat van toepassing is op verbintenissen uit overeenkomst, ter ondertekening opgesteld te Rome op 19 juni 1980, *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, 9 oktober 1980, nr. L. 266/1 - 80/934/EEG - art. 6, 2, a; Erauw, «Een nieuw ontwerp voor een Europees internationaal privaatrecht van de contractuele verbintenissen», *R.W.* 1979-80. 145, in het bijzonder nr. 4: «Bescherming van de zwakkere partij: arbeidscontracten»; Arbh. Brussel, 11 april 1978, *J.T.T.*, 1978, 234); dat de wet van de plaats van gewoontelijke uitvoering van de arbeid derhalve van toepassing is (zelfs niet-tengestaande een tijdelijke detachering naar een andere arbeidsplaats) en dat de wet van de plaats van vestiging van de onderneming die de werknemers aanwierf slechts bij gebreke van de eerstgenoemde werkplaats in aanmerking komt; dat rechtspraak en doctrine thans unaniem van oordeel zijn, dat in beginsel de internationale arbeidsovereenkomst onderworpen is aan het recht van het land waar de arbeid wordt verricht, welke oplossing de rechtszekerheid dient en waardoor onaangename verrassingen voorkomen worden (cf. Th. K.M.J. van Sasse van Ysselt, «Welke wet is van toepassing op internationale arbeidsovereenkomsten», *Tijdschrift voor Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen*, 1975, 123; prof. T. Koopmans, «De internationaalrechtelijke aspecten van de arbeidsovereenkomst» (Preadvies) in *Mededelingen van de Nederlandse Vereniging voor Internationaal Recht*, nr. 53, 1966); dat de plaats van tewerkstelling van appellant Brussel is, blijkt duidelijk uit de hiernavolgende gegevens en elementen van het dossier: (...)

dat uit het voorgaande blijkt dat het Belgisch recht op het onderhavige geschil dient te worden toegepast;

Overwegende dat geïntimeerden ten onrechte stellen dat het Amerikaans recht (zonder nadere precisering) in casu toepasselijk dient te worden verklaard; dat immers de plaats waar een contract gesloten is niet in aanmerking kan worden genomen, gezien het grote gevaar voor bedrog en het louter toevallig karakter ervan (cf. Arbh. Brussel, 11 juni 1974, *R.W.*, 1974-75, 2030 en de uitvoerige daarin geciteerde rechtspraak); dat, ten overvloede,

«soumettre un contrat à la loi du pays de conclusion est un anachronisme» (cf. L.I. De Winter, «La nouvelle version du projet Benelux de loi uniforme de droit international privé», in *Revue critique de droit international privé*, 1968, p. 596; Kahnfreund, «The Growth of Internationalism», 1960, 50); dat de nationaliteit der partijen evenmin aanvaard kan worden (cf. Arbh. Brussel, 11 juni 1974, geciteerd, met referenties); dat de andere door geïntimeerden ingeroepen elementen, namelijk de extralegale voordelen en benefiits, het feit ingeschreven te blijven op de loonlijst van N. in de V.S.A., het loon uitgedrukt in dollars en in de V.S.A. uitbetaald in dollars en het systeem «equalization factor» niet opwegen tegen het recht van het land waar appellant zijn werk verricht — te weten in België — en niet voldoende belangrijke aanknopingspunten zijn om in aanmerking te kunnen genomen worden voor het bepalen van de toepasselijke wet (cf. Arbh. Brussel, 11 juni 1974, geciteerd); dat de bewering van geïntimeerden: «Eiser wordt 'tijdelijk gedetacheerd' naar België met het oog op het gunstig belastingregime hier van toepassing op vreemde kaderleden», onjuist is en door niets bewezen wordt; dat de werkelijke leiding door de heer A. P. in Brussel op appellant uitgeoefend werd, zoals hiervoren aangetoond en beslist is, in tegenstelling tot de bewering van geïntimeerden, wat echter niet belet dat deze leider van de Brusselse vestiging, A. P., verslag uitbrengt aan het «hoofdkwartier» in de V.S.A. en van daaruit ook beslissingen genomen worden voor die vestiging te Brussel en haar personeel, zoals dit gebruikelijk is voor alle Amerikaanse multinationals; dat geïntimeerden een verkeerde interpretatie geven aan het ook door hen ingeroepen arrest van 11 juni 1974 van het hof in het onderhavige geval, aangezien de plaats van uitvoering van het contract (Brussel) in casu samenvalt met de vestiging van het bedrijf (eveneens Brussel, zoals supra reeds beslist); dat de omstandigheid dat appellant, op bevel van zijn werkgever, tijdelijk in toevoeging van zijn opdracht te Brussel (zie supra), ook in Engeland prestaties leverde, niet tot gevolg heeft dat de toepasselijke wet verandert (cf. Arbh. Brussel, 11 juni 1974, reeds geciteerd, met uitvoerige rechtspraak, in het bijzonder de theorie van de «Ausstrahlungen»); dat hiervoren beslist werd dat de plaats van gewoontelijke uitvoering van de arbeid niet Engeland is en dat de vestiging van de onderneming te Brussel gelegen was; dat, ten slotte, geïntimeerden een verkeerde interpretatie geven aan het supra geciteerde E.E.G.-Verdrag van 19 juni 1980;

1. De verbrekingsvergoeding

Overwegende dat het hof de door geïntimeerden verschuldigde verbrekingsvergoeding dient te bepalen, uitsluitend rekening houdend met het Belgisch recht; dat ten onrechte geïntimeerden geen rekening willen houden met de totale anciënniteit door appellant gevorderd, te weten 7 jaar, 9 maanden en 19 dagen, aangezien in de aanstellingsbrief de vorige anciënniteit werd erkend en hierop later door de werkgever niet eenzijdig kon teruggekomen worden, zoals verkeerdelijk gesteld door geïntimeerden; dat de «Amerikaanse normen», ingeroepen door geïntimeerden door het hof afgewezen worden aangezien het Belgisch recht en de Belgische normen in casu uitsluitend toegepast worden;

(...)

2. Vakantiegeld — Wettelijke feestdagen

Overwegende dat op deze punten van de vordering eveneens het Belgisch recht toepasselijk is, te meer daar het dwingend recht betreft (cf. o.m. Cass., 25 juni 1975, *Pas.*, 1975, I, 1038; 5 november 1979, *R.W.*, 1979-80, 2499, met noot J. Erauw) en er, ten aanzien van de onderdanen van de V.S.A., op de Belgische regelen van de vakantiegelden en van de feestdagenbezoldiging geen wettelijke uitzondering werd uitgevaardigd;

(...)

NOOT—Zie elders in dit nummer de noot van J. Erauw bij Arbh. Brussel, 8 februari 1983.

ARBEIDSHOF TE BRUSSEL

3e KAMER — 8 FEBRUARI 1983

Voorzitter: de h. Van de Velden

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Dumont en Vandam
Advocaten: mrs. Craeninckx loco Wolters en Mergits

Internationaal privaatrecht — Arbeidsovereenkomst — Toepasselijke wet.

Een arbeidsovereenkomst wordt beheerst door de Belgische wet, wanneer zij de nauwste aanknopingspunten vertoont met België.

Ten deze wordt toepassing gemaakt van de Ausstrahlungentheorie, door de wet van de plaats waar het bedrijf gevestigd is toepasselijk te verklaren, nu die plaats het voordeel biedt veel stabielere te zijn dan de plaats van uitvoering van het contract. Hoe hoger de functies zijn in het bedrijf, hoe belangrijker de vestigingsplaats van het bedrijf wordt als aanknopingspunt voor de toepasselijke wet.

N.V. I. t/ H.

1. De toepasselijke wet

Overwegende dat het hof de terechte beslissing van de eerste rechter (Arbh. Brussel, 16 maart 1982) daaromtrent, te weten dat de tussen partijen gesloten arbeidsovereenkomst beheerst wordt door de Belgische wet, overneemt en bevestigt om dezelfde oordeelkundige redenen hier als herhaald te beschouwen; dat de onderhavige arbeidsovereenkomst immers de nauwste aanknopingspunten vertoont met België; dat appellante ten onrechte stelt dat het «duidelijk blijkt dat de enige doorslaggevende factor van verbinding in dit geval, de plaats van de uitvoering van het contract is, en dit of men nu de subjectieve of de objectieve theorie aanwendt»;

dat appellante trouwens zonder enige nadere precisering, ten onrechte stelt dat het recht van Saoedi-Arabië toepasselijk zou zijn, zonder te stellen wat dan de gevolgen zijn voor de beëindiging van de arbeidsovereenkomst (het dossier van appellante, noch haar conclusie, bevatten enig stuk over die toepasselijke wetgeving van Saoedi-Arabië);

dat de eerste rechter ook impliciet toepassing heeft gemaakt van de «Ausstrahlungentheorie», door de wet van

de plaats waar het bedrijf gevestigd is (in casu België — Brussel voor appellante) toepasselijk te verklaren, aangezien deze plaats het voordeel biedt veel stabielere te zijn dan de plaats van uitvoering zelf van het contract; dat hoe hoger de functies zijn in het bedrijf, hoe belangrijker de vestigingsplaats van het bedrijf wordt als aanknopingspunt voor de toepasselijke wet (cf. o.m. Arbh. Brussel, 11 juni 1974, *R.W.*, 1974-75, 2030; Arbh. Brussel, 10 november 1981, 3e Kamer, A.R. 11.476; M. Simon-Depitre, «Droit du travail et conflits de lois», *Revue critique de droit international privé*, 1958, 300-301: la théorie des «Ausstrahlungen»);

dat daardoor de plaats van uitvoering van het contract, in onderhavig geval, de plaats is van de vestiging van het bedrijf, zijnde België (Brussel) — (cf. Arbh. Brussel, 11 juni 1974, geciteerd, met uitvoerige rechtsleer; F. Rigaux, «Droit international privé», III, 553, nr. 1172; Cass., 5 november 1979, *Pas.*, 1979, I, 916, *R.W.*, 1979-80, 2499, met noot J. Erauw; W. Vannes, «Droit applicable au contrat de travail et présence d'éléments d'extranéité», *J.T.T.*, 1981, 238, B en D); dat appellante geen geldige kritiek levert op het vonnis a quo;

dat de door appellante geciteerde rechtspraak en rechtsleer als ter zake niet dienend en ongegrond door het hof afgewezen worden;

2. De geldigheid van de opzegging

Overwegende dat het hof de terechte beslissing van de eerste rechter daaromtrent geveld overneemt en bevestigt, om dezelfde oordeelkundige redenen als aangehaald in het vonnis a quo;

3. De loonbasis voor de bepaling van de opzeggingstermijn en van de verbrekingsvergoeding

Overwegende dat het hof de correcte beslissing en berekening van de eerste rechter overneemt en bevestigt, om dezelfde oordeelkundige redenen als vermeld in het bestreden vonnis, betreffende al de elementen vermeld onder A (= niet-betwiste elementen) en de elementen omschreven onder B.1°, B.2°, B.3°, B.4°, B.6°, B.7°, B.8°, B.9°, B.10° en B.12°;

— B.5°. *Patronale bijdrage Overzeese Sociale Zekerheid: 156.452 fr.*

Overwegende dat de eerste rechter deze betaling door de werkgever — appellante — ten voordele van geïntimeerde, in het kader van de uitoefening van de arbeidsovereenkomst, van deze facultatieve bijdragen ten onrechte niet in aanmerking heeft genomen voor de bepaling van het loon; dat het hof beslist dat dit bedrag wel degelijk dient opgenomen te worden in het basisloon van geïntimeerde, als een krachtens de overeenkomst verworven voordeel;

— B.11°

a) *Veranderingen: 125.916 fr.*

Overwegende dat het hof dit bedrag niet aanvaardt als loon, zoals terecht beslist door de eerste rechter en om dezelfde redenen;

b) *Elektriciteit - gas - water - privé-telefoon - verzekering*

Overwegende dat het hof deze vier posten, in het totaal 261.858 fr., als loon aanvaardt, om de oordeelkundige en hier als herhaald beschouwde redenen in het vonnis a quo

aangehaald;

c) Huisafvalwater — insectencontrole en onderhoud

Overwegende dat het hof deze drie posten, in het totaal 259.883 fr., wel aanneemt als deel uitmakend van het basisloon, als zijnde duidelijk een tussenkomst van de werkgever in niet-professionele onkosten;

Overwegende dat blijkt uit wat voorafgaat dat het hof de totale bezoldiging van geïntimeerde in casu bepaalt op: 3.409.010 fr. per jaar of 284.084 fr. per maand;

4. Opzeggingstermijn en verbrekingsvergoeding

Overwegende dat het hof, om dezelfde oordeelkundige redenen als aangehaald in het vonnis a quo en hier als her-nomen te beschouwen, de totale opzeggingstermijn op negen maanden in casu bepaalt;

(...)

NOOT—De internationale uitstraling van Belgische opzeggingsvergoedingen en de loonbasis

1. Hierboven staan twee beslissingen in graad in hoger beroep genomen door dezelfde kamer van het Brussels Arbeidshof. De vragen waren verwant: welke wet sanctioneert de onrechtmatige verbreking van de arbeidscontracten van kaderleden van Amerikaanse bedrijven of filialen daarvan? De oplossingen waren gelijklopend: Belgisch recht (en dus een voor de werknemer gunstige opzeggingsvergoeding) werd opgelegd. En toch zijn de beslissingen moeilijk met elkaar te verzoenen: in de eerste zaak was de plaats van uitvoering duidelijk in België gelegen en in de tweede zaak betrof het de tewerkstelling van een Belg uitsluitend in Algerije — nadien (onder een nieuw contract) in Saoedi-Arabië.

In de uitspraak van 10 november 1981 wordt sterk de klemtoon gelegd op de plaats van uitvoering van de arbeid als factor van aanknopingspunt van de rechtsregels inzake de arbeidsovereenkomst. Die plaats was Brussel. In de tweede uitspraak wordt echter niet zwaar getild aan de plaats van uitvoering van de arbeid alleen. Die plaats was Riad.

Ik ga verder dieper in op het meer recente arrest, maar zeg nu al dat Belgisch recht als toepasselijk werd aangewezen omdat die «Saoedische zaak» geacht werd de nauwste aanknopingspunten met België te vertonen, en omdat de vestiging van het bedrijf in België lag — een element dat met de «uitvoering van het contract» werd verbonden.

De «distinctio» tussen de twee arresten blijkt dan inderdaad in de telkens aangehaalde «Ausstrahlungstheorie» te moeten liggen. Dat begrip slaat op de greep van de chef op zijn werknemers in het buitenland: als de bezigheid van de bediende «gestuurd» wordt vanuit de zetel van een onderneming en als hij rondgestuurd wordt vanuit dat beleidscentrum, dan straalt met dat gezag ook de werking van het recht uit over de landsgrens. Zo kon door de persoon die in Brussel werkte en daar zonder twijfel vanuit Amerika was geaffecteerd om er ook orders te ontvangen, om meer dan één reden Belgisch recht worden ingeroepen. En zo kon, voor het hof, de toekenning van een hoge opzeggingsvergoeding naar Belgische normen (qua loonbasis en opzeggingstermijn) ten voordele van een Belg, worden gerechtvaardigd, omdat zijn contract door onderhandelingen vanuit Brussel tot stand kwam en omdat dat feit een sterke

binding met België vertegenwoordigde.

De indruk blijft toch dat, wat in alle geval «uitstraalt», de Belgische normen zijn — waarvan het moeilijk loskomen is.

2. *De plaats van uitvoering van de arbeid.* Het arrest van 10 november 1981 geeft aan de bepaling van de toepasselijke wet aan de plaats van uitvoering van de arbeid het gewicht dat ze tot nu toe volgens de hoogste rechters kreeg: als er geen gekozen wet is, dan is die van het land van tewerkstelling uitverkoren, behalve wanneer een opvallend overwicht van aanknopingspunten naar één ander land wijst. Hetzelfde arrest stelt expliciet dat de plaats van vestiging van de onderneming maar zo een ondergeschikte aanknopingspunt oplevert.

Het arrest van 8 februari 1983 daarentegen bepaalt dadelijk de toepasselijke wet volgens een zwaartepunt-analyse en ziet dus de plaats van uitvoering van de arbeid als één element onder de andere. Het arrest bevestigt de door de Rechtbank van Brussel in die zaak gegeven beslissing van 16 maart 1982 (onuitgegeven): er werd daar gepoogd «het recht te ontdekken waarmee de overeenkomst de sterkste en reëelste bindingen heeft». Daar was gewezen op zeven aanknopingspunten met België (nationaliteit van de eiser, exploitatiezetel van de Zwitserse verweerster in België — in de briefwisseling telkens vermeld, overzeese sociale zekerheid, voordeel van pensioenregeling bij het Amerikaans moederbedrijf in België, patronaal gezag uit Brussel, Belgische munt) en een paar aanknopingspunten met het buitenland (o.a. was de onmiddellijke hiërarchische chef in Saoedi-Arabië). De plaats van tewerkstelling werd tijdelijk en variabel geacht (en dat was een betwistbare maar soevereine beoor-deling).

Uit dat vonnis a quo heeft het hof het «impliciete» steunpunt van de *vestigingsplaats van het bedrijf* naar voren gehaald. Het hof onderstreept dat dat element voor hogere functies des te meer doorweegt. Het hof noemt die plaats zelfs «de plaats van uitvoering van het contract».

Met dit geval van de Belg die in Saoedi-Arabië ging werken, drijven we af van de orthodoxie (zie J. Dumortier, *Arbeidsverhoudingen in het internationaal privaatrecht*, Antwerpen, 1981, 40 e.v.). De plaats van tewerkstelling was goed bepaalbaar (door een daad van de Algerijnse soevereine werd het eerste contract ontbonden en vervolgens kwam er een nieuw contract, voor ander werk, in Riad onder plaatselijk toezicht) en ze was uniek. In de praktijk wordt daar doorgaans bij aangesloten voor de rechtskeuze. België huldigt die regel ook via de E.E.G.-regeling inzake conflicten van sociale zekerheid en zou die toepassen bij het van kracht worden van het te Rome ondertekende Verdrag van 19 juni 1980 over het conflictenrecht van de contracten (art. 6).

Er is wel het cassatiearrest 5 november 1979 (*R.W.*, 1979-80, 2499, met noot J. Erauw) dat hier inspirerend kan hebben gewerkt. Het arrest a quo in die zaak knoopte aan bij de zetel van de werkgever als plaats van sturing van een zeer *beweglijke* internationale tewerkstelling (Arbh. Brussel, 11 april 1978, *J.T.T.*, 1978, 234). En de cassatierechters sloten daar min of meer bij aan, al werd eerder gelet op de letter van de wet inzake de sociale zekerheid der werknemers, omdat de betwisting het vakantiegeld betrof (zie J. Dumortier, o.c., 252). Bij dat arrest toonde ik me al sceptisch, in de aangehaalde noot.

De algemeen toepasselijk verklaarde contract-wet brengt behalve het suppletieve recht ook het imperatieve recht aan. Die wet (m.i. in de beide casussen: die van de plaats van uitvoering) zegt dus wat de vereiste opzeggingstermijn is en bij miskennen daarvan wat de vergoeding moet zijn. Maar het Belgisch recht stopt daar niet. Wanneer een ernstige binding met ons land voorkomt, willen wij de werknemer een bescherming geven die overeenkomt met de Belgische minima van opzegging en vergoeding. Welke binding nodig en voldoende is, is niet helemaal uitgemaakt. Het cassatiearrest Taylor t/ Vendo, van 25 juni 1975 (*Pas.*, 1975, I, 1038) was daarin vrij breed: voor een sedert zeven jaar bestaand Amerikaans contract dat gedurende achttien maanden in België werd uitgevoerd, gold de Belgische opzeggingsregeling. De termen van het arrest waren echt wel te vaag om van een sterk precedent te gewagen. De problematiek rond de imperatieve bepalingen werd met art. 3, eerste lid, B.W. verbonden: De «lois de police» gelden voor gevallen op Belgische bodem. Die streng territoriale aanknopings is alleszins gebrekkig. Het hof zelf liet elders al vermoeden dat de formeel wettelijke unilaterale regeling qua toepassingsgebied van de sociale zekerheid van werknemers (art. 3 van de wet van 27 juni 1969 mede voor arbeidsongevallen) imperatief is (zie Cass., 22 juni 1977, en de bespreking van J. Dumortier, o.c., 286 e.v.). Daardoor komt slechts aanzienlijke bescherming aan de werknemer toe in geval van tewerkstelling in België, ofwel in dienst van een in België gevestigde werkgever ofwel verbonden aan een Belgische exploitatiezetel.

Ook die afbakening van de ruimtelijke werking vraagt verdere aanvulling. We moeten m.b.t. de imperatieve bepalingen in 't algemeen, aandringen op een verdelende en objectieve regeling die de relevante bindingen met ons land en met andere landen opsomt, afweegt — ook qua duurzaamheid — en dan verwijst (zie daarover J. Dumortier, o.c., 216 e.v.).

In de hier besproken «Saoedische zaak» werd het hele arbeidscontract in België thuisgebracht terwijl alleen de rechtmatigheid van de opzegging en de verschuldigde vergoeding betwiste punten waren. Doordat de rechters dadelijk voor het door hen gekende recht opteerden (ikzelf doe hier ook niet de moeite om Saoedisch recht na te slaan; en of de verweerster detail gaf weet ik niet) liep het ook probleemloos met de betwiste imperatieve bepalingen. De vraag of de Belgische werknemer in de omstandigheden recht had op «politie» minimumbescherming hoefde niet gesteld te worden. Mocht het hof van een «Saoedisch» contract hebben willen spreken, of mochten de partijen bv. in die zin een uitdrukkelijke keuze hebben gedaan, dan stond niet op voorhand vast dat hetzelfde hof daarna toch weer de Belgische opzeggingsregeling als politiewet zou laten tussenkomen. Precies het Brussels Arbeidshof heeft in arresten van 25 april 1978, 28 juni 1978 en 20 december 1978 (geciteerd en besproken bij J. Dumortier, o.c., 92-94) te kennen gegeven eerder consequent bij de door partijen gekozen of vermoedelijk gekozen vreemde wet te willen blijven en om dan «geen rekening (te) houden met de in België gewoonlijk gehanteerde criteria» — een houding die zeer te steunen is, behalve voor een eventuele correctie uit hoofde van de openbare orde.

3. *De loonbasis.* In de «Saoedische» zaak werd, door de toepassing van Belgisch recht, de eis gedeeltelijk ingewil-

ligd, zowel door de eerste rechter (vonnis 16 maart 1982) als door het arbeidshof (8 februari 1983). Het hof bepaalde het jaarlijks loon op 3,5 miljoen BF en berekende de minimumopzeggingstermijn op negen maanden. De gebruikte loonbasis vraagt even aandacht.

De werkgeversbijdrage voor het bedrijfspensioenfonds en die voor de Overzeese Sociale Zekerheid werd als verkregen voordeel en dus als loon aangemerkt. De onkostenvergoeding voor de buitenlandse dienst werd voor het onderdeel «foreign-service premium»: 600.000 fr. wel als basisloon aanvaard, maar niet voor het onderdeel «area cost allowance»: 150.000 fr., omdat dit laatste een betaling van verblijfsonkosten is (zelfde beslissing in Arbh. Brussel, 2 maart 1980, *J.T.T.*, 1980, 230; anders: Arbrb. Brussel, 28 maart 1977, *J.T.T.*, 1978, 337: «loon»).

De «allowance shortfall» (17.000 fr.) werd bij gebrek aan uitleg als loon beschouwd, net zoals de reisverzekering, de chauffeur en privé-wagen (120.000 fr.), de taal instructie, de schoolkosten voor de kinderen (100.000 fr.), de huishuur en het dienstmeisje (1.200.000 fr., hoewel contractueel was bepaald dat 300.000 fr. daarvan uit het bedrag van de ont-heemdingsvergoeding zou komen), de varia van elektriciteit enz. (260.000 fr.), de kosten voor «huisafval - insectencontrole» en onderhoud (260.000 fr.) — door de rechtbank nochtans als speciaal met Saoedi-Arabië verbonden beschouwd, de twee jaarlijkse reizen (250.000 fr.) en wat lectuur voor het beroep (13.000 fr.).

Al het gevorderde vakantiegeld — met toepassing van de bij K.B. van 28 juni 1971 gecoördineerde wetten — was niet betwist.

Niet als «loon» werden beschouwd: de al genoemde «area cost allowance», het vruchtgebruik van meubilair (200.000 fr.) en de kosten van veranderingen aan de woning gedaan (125.000 fr.).

Mij dunkt dat een hoog loon, met degelijke onkostenvergoeding voor de verplaatsingen plus een eventuele ont-heemdingsvergoeding gekoppeld aan andere praktische voordelen een voldoende lokmiddel voor de geïnteresseerde was. Zijn specifiek risico van buitenlandse tewerkstelling leek dan ook op een schappelijke wijze vergoed te zijn.

Als de contractuele vrijheid nog iets of wat ruimte krijgt (zie boven, nr. 2) dan komt het moeilijk over, dat enerzijds de werkgever aan de opsomming van de beloofde praktische voordelen wordt herinnerd, maar dat anderzijds de eveneens afgesproken tijdelijke tewerkstelling niet toelaatbaar zou zijn; dan is het bevreemdend dat een korter-dan-gewone opzegging taboe zou zijn.

Natuurlijk werd in dit geschil het arbeidscontract Belgisch genoemd (zie boven). Maar of de contractsverhouding nu die «nationaliteit» of een andere kreeg: mij lijkt met iedere «nationalisering» een vervorming van de specifieke internationale tewerkstelling te ontstaan. Een conflictenrechtelijke regeling dreigt met het besproken zowel als met andere «contrats sans loi» het doel te missen. Mag ik niet suggereren, dat we bij het beschermen van de werknemer volgens Belgische opvattingen een loonbasis zouden nemen, zoals voor de bezoldiging van een persoon in België tewerkgesteld in een vergelijkbare landvastе betrekking?

J. Erauw
R.U.G.

ARRONDISSEMENTSRECHTBANK TE GENT

2 MEI 1983

Voorzitter : de h. De Schryver

Rechters : de hh. Petit en Matthys

Openbaar ministerie : de h. Fiers

Advocaat : mr. Vandierendonck

Burgerlijke rechtspleging — Materiële bevoegdheid — Arbeidsrechtbank — Retributies van de werkgever aan een interbedrijfsgeneeskundige dienst.

De arbeidsrechtbank is onbevoegd om kennis te nemen van een eis ingesteld door een interbedrijfsgeneeskundige dienst tegen een werkgever m.b.t. bij de wet vastgestelde retributies.

V.Z.W. I. t/ V.

Overwegende dat eiser bij gerechtsdeurwaardersexploot van 27 januari 1983 voor de Arbeidsrechtbank te Gent de veroordeling van gedaagde vroeg tot betaling van 6.532 fr. bijdragen wegens zijn aansluiting bij de door eiser ingerichte interbedrijfsgeneeskundige dienst, meer een bijdrageverhoging van 10 %, de nalatigheidsinteressen en de kosten van het geding, inbegrepen een vaste rechtsplegingsvergoeding van 810 fr. ;

Overwegende dat de Arbeidsrechtbank te Gent, volgens verwijzing op het zittingsblad, met toepassing van artikel 640 van het Gerechtelijk Wetboek, de zaak naar de arrondissementsrechtbank verwees ;

Overwegende dat in de rechtspraak verdeeldheid bestaat nopens de vraag of geschillen nopens de betaling van de werkgeversbijdragen aan een interbedrijfsgeneeskundige dienst tot de volstreekte bevoegdheid van de burgerlijke rechter of de arbeidsrechter behoren ; dat de rechtspraak die de laatste stelling aankleeft, geen eenvormige wettelijke grondslag aanduidt, doch nu eens artikel 580, 1°, Ger. W., dan weer artikel 582, 4°, Ger. W. en recentlijk artikel 578, 7°, Ger. W. opgeeft ;

Overwegende dat volgens artikel 104, § 1, van het Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming de arbeidsgeneeskundige dienst in hoofdzaak tot taak heeft te waken over de gezondheidstoestand van de werknemers en hierbij een preventieve rol vervult ; dat die arbeidsgeneeskundige dienst ofwel eigen is aan de onderneming of gemeenschappelijk voor verschillende ondernemingen, in welk geval hij «interbedrijfsgeneeskundige dienst» genoemd wordt ;

Overwegende dat voor de aansluiting bij een interbedrijfsgeneeskundige dienst krachtens artikel 120bis van het Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming retributies verschuldigd zijn ;

Overwegende dat het niet gaat om een uitvoeringsdienst van de sociale-zekerheidsregeling zodat artikel 580, 1°, Ger. W. geen toepassing vindt (anders : Vred. Gent, 4e kanton, 30 november 1982, onuitg.) en evenmin om een dienst voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen, wat de toepassing van artikel 582, 4°, Ger. W. uitsluit (anders : Arrbrb. Kortrijk, afd. Roeselare, 19 april 1982, onuitg.) ;

Overwegende dat luidens artikel 578, 7°, van het Gerech-

telijk Wetboek de arbeidsrechtbank kennis neemt van de geschillen van burgerlijke aard die het gevolg zijn van een overtreding van de wetten en besluiten betreffende de arbeidsreglementering en de aangelegenheden onder de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank ;

Overwegende dat moet worden nagegaan welke partijen zich op artikel 578, 7°, van het Gerechtelijk Wetboek kunnen beroepen ;

Overwegende dat volgens de rechtsleer bedoeld worden de geschillen over de subjectieve rechten van de partijen betrokken bij de arbeidsverhouding die hun rechtsgrond niet rechtstreeks vinden in de arbeidsverhouding, maar in de wetgeving die de voorwaarden bepalen waaronder de arbeid moet worden verricht en de bestaanszekerheid moet worden gewaarborgd door betaling van loon (Lenaerts, H., *Sociaal procesrecht*, Gent, 1968, 93-94) ; dat dit in de onderhavige zaak niet het geval is ;

Overwegende dat, zelfs indien eiser zich op artikel 578, 7°, van het Gerechtelijk Wetboek zou kunnen beroepen, dan nog de voorwaarden voor toepassing van dit artikel niet vervuld zijn ;

Overwegende dat de regeling betreffende het geneeskundig toezicht op de werknemers weliswaar tot de arbeidsreglementering behoort (Arrond. Brugge, 20 februari 1982, *T.S.R.*, 1982, 556) ; dat volgens artikel 849, 9°, van het Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming de betuiging van de inbreuken immers geschiedt overeenkomstig de bepalingen van de wet van 10 juni 1952 betreffende de gezondheid en de veiligheid van de werknemers ;

Overwegende dat het koninklijk besluit van 15 december 1976, waarbij artikel 120bis in het Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming werd ingevoegd, in zijn aanhef verwijst naar de wet van 10 juni 1952 ;

Overwegende dat, opdat eiser echter op grond van artikel 578, 7°, van het Gerechtelijk Wetboek een vordering voor de arbeidsrechtbank zou kunnen instellen, hij zich niet mag beperken de uitvoering van een wettelijke bepaling te vragen doch een schadevergoeding ten gevolge van een misdrijf moet eisen ;

Overwegende dat, zelfs indien hij zich zou mogen beperken tot het vragen van zijn recht (Arbh. Gent, afd. Gent, 24 november 1972, onuitg. ; anders : Goethals, H., «Burgerlijke vordering spruitend uit een misdrijf», *T.S.R.*, 1974, 324) hij zijn vordering op een misdrijf had moeten doen steunen en had moeten aantonen dat de constitutieve elementen van het misdrijf aanwezig waren (Cass., 26 januari 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 475, impliciet ; noot Van Nuffel, H., *Limb. Rechtsl.*, 1982, 209) ;

Overwegende dat een vordering gebaseerd op de uitvoering van contractuele of wettelijke bepalingen niet onder het toepassingsgebied van art. 578, 7°, Ger. W. valt (Arbh. Luik, 9 juni 1971, *J.T.T.*, 1971, 193) ;

Overwegende dat volgens artikel 3 van het ministerieel besluit van 20 september 1977, genomen met toepassing van het reeds aangehaald artikel 120bis van het Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming, de arbeidsgeneeskundige diensten de hun verschuldigde retributies innen overeenkomstig het contract aangegaan met de werkgevers die zij bedienen ;

Overwegende dat, eiser, hoewel hij in zijn conclusie voor de arrondissementsrechtbank thans inroept dat «het niet nakomen van deze wettelijke regelen zowel strafrechtelijk

als burgerrechtelijk beteugeld kan worden», gelet op het verstek van verweerder voor de arrondissementsrechtbank zijn vordering niet met toepassing van artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek kan wijzigen;

Overwegende dat de arrondissementsrechtbank, in hoofdorde, omdat zij oordeelt dat eiser zich niet kan beroepen op artikel 578, 7°, van het Gerechtelijk Wetboek om zijn vordering in te leiden, beslist dat de arbeidsrechtbank volstrekt niet bevoegd is;

Op die gronden,

(...)

Rechtdoende op zicht van het andersluidend advies van de heer Soenen, eerste substituut-procureur des Konings, dat op de openbare terechtzitting van 11 april 1983 werd gegeven;

Verwijst de zaak naar de Vrederechter van het 5e kanton Gent.

NOOT—Anders: Arrondrb. Brugge, 20 februari 1982, T.S.R., 1982, 556.

VREDEGERECHT TE ANTWERPEN

6e KANTON — 21 MEI 1982

Vrederechter: mevr. Claesen

Advocaten: mrs. Willems en Schuermans

Burgerlijke rechtspleging — Uitgaven en kosten — Rechtsplegingsvergoeding — K.B. 30 november 1970 — Vermindering.

De vermindering van de rechtsplegingsvergoedingen tot eenvierde in geval van betaling na inschrijving op de rol is toepasselijk op alle rechtsplegingsvergoedingen, en niet alleen op die welke verschuldigd is wanneer de eis strekt tot betaling van een geldsom van meer dan 100.000 frank.

N.V. A. t/ H.

De vordering van eiseres werd na dagvaarding voldaan. In de afrekening kwam een rechtsplegingsvergoeding voor ten bedrage van 2.400 fr., bij uitbreiding in een conclusie gebracht op 2.500 fr. Aldus bedraagt de totale afrekening 26.385 fr. Op 24 februari 1982 betaalde gedaagde een bedrag van 25.000 fr. Eiseres vordert betaling van het saldo, zijnde 1.385 fr. Gedaagde meent dat eiseres slechts recht heeft op eenvierde van de rechtsplegingsvergoeding, overeenkomstig art. 3 van het K.B. van 30 november 1970 tot vaststelling van het tarief van de invorderbare kosten, bedoeld in art. 1022 Ger. W. Eiseres daarentegen stelt dat de vermindering van de rechtsplegingsvergoeding tot eenvierde slechts toepasselijk is wanneer de ingestelde eis ertoe strekt een veroordeling tot betaling van een geldsom van meer dan 100.000 fr. te verkrijgen.

Art. 3 van het K.B. van 23 november 1976 bepaalde dat art. 3, tweede lid, van het K.B. van 30 november 1970 wordt aangevuld als volgt: «Die vergoedingen worden met

drievierde verminderd wanneer de verweerder, na de inschrijving op de rol, de eis inwilligt en zijn verbintenissen kwijt in hoofdsom, interesten en kosten». De woorden «die vergoedingen» moeten in de gegeven context aldus worden geïnterpreteerd dat ze verwijzen naar de beginwoorden van art. 3, tweede lid: «De in artikel 2 bedoelde vergoedingen». De vermindering van de rechtsplegingsvergoedingen tot eenvierde in geval van betaling na inschrijving op de rol is dan ook toepasselijk op alle rechtsplegingsvergoedingen, en niet alleen op die, verschuldigd wanneer de eis strekt tot betaling van een geldsom van meer dan 100.000 fr.

Gedaagde is derhalve, met toepassing van deze regeling, een rechtsplegingsvergoeding verschuldigd van 625 fr.; volgens de meegedeelde gegevens is dit bedrag in de door gedaagde betaalde som begrepen.

NOOT—Anders: Vred. Borgerhout 31 oktober 1979, R.W., 1979-80, 1654, noot J.L.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (2e Kamer), 27 januari 1982

Valsheid in geschrifte — Vals getuigschrift — Attest van beroepsuitoefening.

Eiser verwijt aan het bestreden arrest (Hof Brussel, 23 oktober 1981) dat het hem heeft gestraft wegens valsheid in geschrifte (artt. 193-196 Sw.), hoewel het ging om een stuk dat, naar eiser beweert, niet anders kan worden aange-merkt dan als een vals getuigschrift dat behoort tot de categorie van de stukken bedoeld in de artt. 203-209 Sw.

«Overwegende dat eiser vervolgd werd, met name ter zake dat hij 'met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden gebruik heeft gemaakt van een vals stuk, wel wetend dat dit vals was, ten deze dat hij met het opzet om onwettig het beroep van groothandelaar in vlees uit te oefenen, door het gemeentebestuur van Marcinelle op 13 mei 1968 een attest van beroepsuitoefening nummer 52045/-010/0001 heeft doen opmaken waaruit valselijk blijkt dat hij van 20 maart 1958 tot 20 maart 1963 als werkmans het beroep van groothandelaar in vlees heeft uitgeoefend' (telastlegging 1);

«Dat het arrest eiser wegens die en wegens andere telastleggingen tot een enkele straf veroordeelt, de zwaarste, namelijk die welke op die telastlegging gesteld is;

«Overwegende dat het hof van beroep erop wijst dat het litigieuze stuk 'niet kan worden beschouwd als een getuigschrift waarvan de houder enig voordeel mag verwachten, doch een akte is die strekt tot vaststelling van de erin vermelde feiten waarvan ze als bewijs kan dienen en dat die akte aldus aan hem te wiens behoefte ze is opgemaakt, een recht verleent waarop hij zonder die akte geen aanspraak kan maken'; dat het hof daaruit afleidt 'dat de verdraaiing van de feiten in een dergelijk stuk de in de artikelen 193 tot 196 van het Strafwetboek omschreven misdaad van valsheid in geschriften oplevert';

«Overwegende dat aldus het arrest zijn beslissing naar recht verantwoordt.»

NOOT—Strafrecht is levend recht en, evenals bij de fauna en de flora, ontluiken nieuwe delicten en kwijnen klassieke euvels. We denken daarbij niet zo dadelijk aan de pekelschuld uit vervlogen tijden: het achterlaten op het veld of op openbare pleinen van ploegkouters, tangen, staven, stangen of ladders waarvan dieven of andere boosdoeners misbruik kunnen maken (art. 552, 2°, Sw.), of aan hen die paarden in een bewoonde plaats doen of laten binnendringen (art. 556, 1°, Sw.) of die een beroep maken van het uitleggen van dromen (art. 563, 1°, Sw.), noch aan de samenspanning van ambtenaren (artt. 233-236 Sw.) of de aanmatiging van macht door de administratieve en rechterlijke overheden (artt. 237-239 Sw.) of aan gelijkaardige brontosaurusen uit de strafrechtelijke paleontologie.

Ook vandaag de dag zet zich dit fossilisatieproces voort, sterven bepaalde begrippen af, teren sommige incriminaties weg. Behoren overspel, vruchtafdrijving, tentoonstelling van prikkelende prenten of afbeeldingen en wie weet homoseksualiteit of andere oneerbare feiten weldra tot de rechtsgeschiedenis?

We horen niet meer spreken van medeplichtingen, de strafrechter kent alleen maar mededaders. Ook de verval van getuigschriften is met uitsterving bedreigd: wie daaraan twijfelt hoeft maar de bijdrage van L. Dupont op de tweede fiscale dagen Zeger Van Hee te raadplegen («Fiscale valsheid in geschriften», *Acta falconis*, 83/5, pp. 87-137). Het wordt allengs onmogelijk om nog een voorbeeld van een vals getuigschrift te vinden: elk geschrift dat strekt tot vaststelling van de erin vermelde feiten waarvan het als bewijs zou kunnen dienen wordt de status van getuigschrift ontnomen en wordt thans gedoodverfd als voorwerp van criminele valsheid.

De openbare officier of ambtenaar die in de uitoefening van zijn bediening een dergelijk attest van beroepsuitoefening afgeeft, valt nochtans onder de toepassing van art. 208 Sw. als vervalser van een getuigschrift (cf. Cass., 24 maart 1958, *A.C.*, 1958, 557; M. Rigaux en P.E. Trousse, *Les crimes et les délits du Code pénal*, III, pp. 145-146). Is deze beslissing verenigbaar met bovenstaande uitspraak van het Hof?

Entre deux mots, il faut choisir le moindre, raadde Paul Valéry aan...

A. Vandeplass

(Voorzitter: de h. Legros — Raadsheer-rapporteur: de h. Screvens — Advocaat-generaal: de h. Ballet — Advocaat: mr. Famerée — In de zaak: D.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 21 september 1983

Bescherming van de maatschappij — Internering — Versterk arrest — Cassatieberoep — Termijn.

«Overwegende dat het arrest (K.I. Luik, 14 juli 1983), dat de internering beveelt, bij verstek is gewezen ten aanzien van eiser; dat laatstgenoemde zich in cassatie heeft

voorzien op 18 juli 1983, dat is vóór het verstrijken van de gewone verzettermijn;

«Dat de voorziening derhalve niet ontvankelijk is.»

(Voorzitter: de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur: de h. Stranard — Advocaat-generaal: de h. Ballet — In de zaak: B.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 28 september 1983

Onrechtmatige daad — Schade en schadeloosstelling — Zaaishade — Totaal verlies van voertuig — B.T.W.

Tussen de bij een verkeersongeval betrokken bestuurders, te weten de beklaagde P. en de verzekerde van de burgerlijke partij L., was de aansprakelijkheid reeds in een vorig vonnis bij helfte verdeeld. Het bestreden vonnis (Corr. Marche-en-Famenne, 11 maart 1983), dat de beklaagde (hier eiser) veroordeelt tot betaling van de helft van de B.T.W. berekend op de waarde van het verongelukte voertuig vóór het ongeval, wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat, wanneer een voertuig door de schuld van een derde totaal wordt vernield, de vergoeding die overeenkomt met het bedrag van de belasting over de toegevoegde waarde, niet strekt tot de vergoeding van het verlies van het voertuig, doch van de schade die voor het slachtoffer voortvloeit uit de betaling van die belasting;

«Dat de aansprakelijke voor een ongeval dat het totaal verlies van het aan een ander toebehorend voertuig heeft veroorzaakt, aan de schadelijder enkel de bij de aankoop van het vervangingsvoertuig werkelijk betaalde belasting over de toegevoegde waarde moet terugbetalen; dat immers de benadeelde door de betaling van de belasting enkel verlies lijdt, wanneer en in zoverre die belasting werkelijk is betaald;

«Overwegende dat het vonnis, nu het niet vaststelt dat een nieuwe wagen is aangekocht ter vervanging van het verongelukte voertuig en nu het niettemin de eisers hoofdelijk veroordeelt om aan de in de rechten van haar verzekerde gesubrogeerde verweerster het bedrag van 17.725 frank te betalen, zijnde de helft van de belasting over de toegevoegde waarde berekend op de waarde van het voertuig ten tijde van het ongeval, niet naar recht is verantwoord.»

(Voorzitter: de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur: de h. Poupart — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaat: mr. De Bruyn — In de zaak: P. t/ L.)

NOOT—Zie Cass., 8 mei 1980 en 25 maart 1981, *R.W.*, 1981-82, 318 en 322.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 28 september 1983

Verzekering — Sommen- of schadeverzekering — Polis — Bewijskracht.

In het geding zijn betrokken: de verzekeringsmaatschappij L., eiseres, de beklaagde B., eerste verweerder, die een verkeersongeval heeft veroorzaakt, en de burgerlijke partij G., tweede verweerder, die daarbij letsel heeft opgelopen en van eiseres een uitkering heeft ontvangen. Het bestreden arrest (Hof Luik, 8 februari 1983) verklaart de burgerlijke-partijstelling van eiseres niet ontvankelijk op grond dat het hier om een sommenverzekering gaat, zodat art. 22 van de Verzekeringwet geen toepassing vindt. Wegens miskenning van de bewijskracht van de polis wordt het arrest vernietigd:

«Overwegende dat het arrest beslist dat eiseres zich niet kan beroepen op artikel 22 van de Verzekeringwet van 11 juni 1874 en haar het recht ontzegt om van de voor het ongeval aansprakelijke derde terugbetaling te eisen van alle of sommige bedragen die ter uitvoering van de verzekeringsovereenkomst zijn uitgekeerd, op grond dat de overeenkomst, door de vergoedingen te berekenen op basis van het wettelijk maximumbedrag en door de persoonlijke premies voor de volgende jaren te koppelen aan de evolutie van de forfaitair vastgestelde bezoldigingen, 'de vergoedingen blijkbaar niet afhankelijk stelt van de ernst van de verwondingen, het percentage arbeidsongeschiktheid en de duur ervan, de leeftijd van de getroffene, zijn waarschijnlijke levensduur, de samenstelling van zijn gezin, en evenmin van de werkelijke weerslag van het ongeval op zijn arbeidsgeschiktheid en de financiële gevolgen van zijn arbeidsongeschiktheid';

«Overwegende dat de appelrechter daaruit afleidt dat de tot dan toe aan verweerder B. uitgekeerde bedragen niet zijn betaald ter uitvoering van een schadeverzekering maar van een sommenverzekering die risico's dekt ten belope van een vooraf vastgesteld bedrag zonder de werkelijk geleden schade in aanmerking te nemen;

«Overwegende dat hoofdstuk 1, artikel 1, eerste lid, van de algemene polisvoorwaarden bepaalt dat de overeenkomst ertoe strekt de betaling te waarborgen van de vergoedingen die krachtens de Arbeidsongevallenwet moeten worden betaald aan de verzekerde getroffenen van arbeidsongevallen of aan de rechtverkrijgenden van de getroffenen; dat naar luid van het tweede lid van hetzelfde artikel, de dekking betrekking heeft op de vergoedingen die vastgesteld zijn op basis van de bezoldigingen welke in de bijzondere voorwaarden zijn bepaald voor de personen die door de onderneming zijn tewerkgesteld, niet vallen onder het Rijksinstituut voor Maatschappelijke Zekerheid en de voordelen niet genieten van de Arbeidsongevallenwet;

«Overwegende dat de bijzondere polisvoorwaarden bepalen dat in geval van arbeidsongeval of ongeval op de weg van en naar het werk de vergoeding voor de niet bezoldigde stagiairs zal worden berekend op basis van een bij overeenkomst bepaalde bezoldiging van 200.000 frank per jaar en per persoon terwijl ze voor verweerder B. zal worden vastgesteld op basis van het wettelijk maximumbedrag;

«Overwegende dat het arrest, door te beslissen dat de tussen eiseres en de Entreprises Générales Auguste B. gesloten verzekeringsovereenkomst de dekking van de uitkering van vergoedingen aan de getroffenen en hun rechtverkrijgenden niet afhankelijk stelde van het percentage arbeidsongeschiktheid, de duur ervan en het bedrag van het werkelijk of, zoals ten deze, bij overeenkomst vastgestelde loon, en door die overeenkomst als een sommenverzekering te

beschouwen, aan artikel 1 van de polis een uitlegging geeft die onverenigbaar is met de bewoordingen en de strekking van die bepaling en de bewijskracht miskent van de akte die deze bepaling bevat.»

(Voorzitter: de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur: de h. Poupart — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaat: mr. Simont — In de zaak: Verzekeringsmaatschappij L. t/ G. en B.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 20 oktober 1983

Overeenkomst — Niet-nakoming van verbintenis — Schade die men niet kon voorzien — Schade veroorzaakt door aangestelde van onderaannemer.

De N.V. S. had aan de N.V. M. opdracht gegeven een zelfsluitende stalen cel in haar industriegebouw te verlenen; voor dit werk moest een beroep worden gedaan op een gespecialiseerd lasser; de N.V. M. wendde zich daarvoor tot de N.V. G. Tijdens het laswerk, dat verricht werd door een aangestelde van de N.V. G., sprong een vonk van het lasapparaat over op de houten bekleding van de cel, die vuur vatte, met het gevolg dat het gehele gebouw door brand werd vernield. De gesubrogeerde brandverzekeraars van de N.V. S. spraken de hoofdaannemer, de N.V. M., tot vergoeding aan, maar hun vordering wordt door het bestreden arrest afgewezen (Hof Brussel, 5 mei 1982).

In het middel dat de verzekeraars daartegen aanvoeren, betogen zij dat het arrest de brand wijt aan de fout, enerzijds van de aangestelde van de N.V. G., die het arrest aansprakelijk verklaart op grond van art. 1384, tweede lid, B.W., en anderzijds van verweester, de N.V. M., in zoverre zij aansprakelijk is voor de fouten van de N.V. G., die zij in haar plaats had aangewezen om de overeenkomst met de N.V. S. uit te voeren, maar dat het arrest ten onrechte hun vordering afwijst op de uit art. 1150 B.W. afgeleide grond «dat ten deze de vennootschap M. ten tijde van het aangaan van het contract niet kon voorzien dat de gebrekkige uitvoering ervan door haar onderaannemer de schade zou veroorzaken waarvoor vergoeding wordt gevorderd». Het middel wordt om de volgende redenen verworpen:

«Overwegende dat het arrest, in strijd met wat het middel betoogt, de brand niet wijt aan de fout van verweester in zoverre zij aansprakelijk is voor de fouten van de vennootschap G. die zij heeft aangewezen om in haar plaats de overeenkomst met eiseres S. uit te voeren;

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat de brand te wijten is aan een onvoorzichtigheid van de lasser van de vennootschap G., die het werk uitvoerde zonder vooraf de bijzonder brandbare houten wanden die rond de cel een thermisch isoleermateriaal omsloten, te hebben weggenomen, en dat de vennootschap G. derhalve krachtens artikel 1384, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek aansprakelijk is voor de quasi-delictuele fout van haar aangestelde, die de algemene zorgvuldigheidsplicht niet is nagekomen en een andere dan aan de slechte uitvoering van het contract te wijten schade heeft veroorzaakt;

«Overwegende dat het hof van beroep uit die vaststellingen en consideransen wettig heeft kunnen afleiden dat ver-

weerster, de vennootschap M., de schade niet kon voorzien ten tijde van het aangaan van de overeenkomst;

«Dat het arrest derhalve regelmatig met redenen is omkleed en naar recht is verantwoord;

«Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter: de h. Mahillon — Raadsheer-rapporteur: de h. Kreit — Advocaat-generaal: de h. Piret — Advocaten: mrs. Dasse en Simont — In de zaak: N.V. Groep E. e.a. t/ N.V. M.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 20 oktober 1983

Toeval en overmacht — Beslissing die echtscheiding toestaat, niet overgeschreven binnen wettelijke termijn — Rechter verleent nieuwe termijn — Overmacht — Begrip.

Het bestreden arrest (Hof Brussel, 27 oktober 1982) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat de appellant die krachtens artikel 1277 van het Gerechtelijk Wetboek vervallen is van het voordeel van het vonnis, van dat verval kan worden ontheven in geval van overmacht; dat het Hof moet nagaan of de feitenrechter op grond van de door hem vastgestelde feiten een juiste toepassing heeft gemaakt van het wettelijk beginsel;

«Overwegende dat het bestreden arrest erop wijst dat de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel bij vonnis van 16 november 1979 de echtscheiding heeft toegestaan in het voordeel van de eerste verweerder; dat eiseres het door haar op 24 december 1979 tegen die beslissing ingestelde hoger beroep niet ter kennis heeft gebracht van de griffier van genoemde rechtbank en laatstgenoemde op 7 februari 1980 aan de eerste verweerder een getuigenschrift had afgegeven waaruit bleek dat geen hoger beroep was ingesteld, zodat het beschikkende gedeelte van het vonnis, dat op verzoek van de eerste verweerder op 25 februari 1980 was betekend aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente L., werd overgeschreven in zijn registers op 29 februari 1980; dat het Hof van Beroep te Brussel, bij arrest van 30 juni 1980, eiseres wegens het ontbreken van voormelde kennisgeving vervallen heeft verklaard van het tegen het vonnis van 16 november 1979 ingestelde hoger beroep; dat dit arrest definitief is geworden op 23 november 1980; dat de eerste verweerder op 7 januari 1981 het arrest van 30 juni 1980 deed betekenen aan de ambtenaar van de burgerlijke stand van die gemeente en dat die ambtenaar de overschrijving niet verrichtte omdat nergens in het beschikkende gedeelte de echtscheiding werd toegestaan; dat de genoemde rechtbank van eerste aanleg, op vordering van de procureur des Konings te Nijvel, de overschrijving van 29 februari 1980 bij vonnis van 2 maart 1982 nietig verklaarde en aan de eerste verweerder, na diens tegenvordering te hebben aangenomen, machtiging verleende om het vonnis van 16 november 1979 binnen twee maanden te doen overschrijven; dat het bestreden arrest het vonnis van 2 maart 1982 bevestigt met de enkele wijziging dat de aan de eerste verweerder verleende termijn zal ingaan de dag waarop het bestreden arrest in kracht van gewijsde zal zijn gegaan;

«Overwegende dat het bestreden arrest, na te hebben vastgesteld dat de eerste verweerder beschikte over een termijn van twee maanden te rekenen vanaf 23 november 1980 om het vonnis van 16 november 1979 en het arrest van 30 juni 1980 rechtsgeldig te betekenen aan de ambtenaar van de burgerlijke stand en dat hij in de mening verkeerde dat de betekening van het arrest alleen volstond, beslist dat de eerste verweerder niet kon voorzien dat hij door de talrijke verwikkelingen en wendingen van de procedure niet meer in de mogelijkheid zou zijn om het echtscheidingsvonnis binnen de wettelijke termijn rechtsgeldig te doen overschrijven, dat hij geconfronteerd werd met subtile kwesties van gerechtelijk recht over de beslechting waarvan hij in dwaling kon verkeren en dat het uitgesloten is dat hij enige neiging zou hebben gehad om af te zien van het voordeel van het vonnis waarbij de echtscheiding werd toegestaan;

«Dat het hof van beroep uit die enkele omstandigheden niet wettig heeft kunnen afleiden dat de eerste verweerder ten gevolge van overmacht in de onmogelijkheid verkeerde om de door artikel 1275, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek voorgeschreven formaliteiten binnen de wettelijke termijn te vervullen.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Mahillon — Advocaat-generaal: de h. Piret — Advocaten: mrs. Van Ryn en De Bruyn — In de zaak: B. t/ T. en procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Brussel)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 31 januari 1984

Erfrecht — Keuzerecht van de erfgenamen — Uitoefening.

Het Hof van Beroep te Gent had bij een vorig arrest Ilona Van den A. op grond van misdrijven waaraan zij schuldig werd bevonden, op civielrechtelijk gebied veroordeeld tot betaling van een voorschot aan eiser. Ilona Van den A. overleed op 1 april 1982 en liet als erfopvolgers na: haar echtgenoot Eddie V. en de minderjarige Frankie V., die uit hun huwelijk is geboren. Voor de afdoening van zijn rechtsvordering tot herstel van de schade dagvaardde eiser die erfopvolgers voor het hof van beroep. Bij arrest van 28 juni 1983 wees het hof van beroep de vordering af op grond «dat eiser het bewijs niet levert dat verweerder (Eddie V.), hetzij in eigen naam, hetzij als voogd van de minderjarige zoon Frankie, in een authentieke of een onderhandse akte de titel of de hoedanigheid van erfgenaam heeft aangenomen, noch dat hij een daad heeft verricht die noodzakelijk zijn bedoeling om de nalatenschap te aanvaarden insluit en die hij slechts in zijn hoedanigheid van erfgenaam bevoegd zou zijn te verrichten». Dit laatste arrest wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat, nu de bij artikel 795 van het Burgerlijk Wetboek bepaalde termijnen voor het opmaken van de boedelbeschrijving en voor het beraad zijn verstreken en verweerder met toepassing van artikel 798 van dit wetboek aan het hof geen nieuw termijn om zich omtrent de aanvaarding of de verwerping van de nalatenschap te beraden heeft aangevraagd, het arrest met de weergegeven consideransen de beslissing 'dat verweerder noch in eigen naam,

noch als voogd tot de schulden van wijlen Ilona Van den A. gehouden is', niet naar recht verantwoordt.»

(Voorzitter: de h. Boon — Raadsheer-rapporteur: de h. Matthijs — Advocaat-generaal: mevr. Liekendaal — Advocaten: mrs. Blontrock en Kennis — In de zaak: N.V.S.M. t/ V.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 14 februari 1984

Wegverkeer — Voorrang — Verplichting voorrang te verlenen — Omvang — Overmacht.

Verweerder (beklaagde), die vervolgd werd wegens overtreding van art. 12.3.1 Wegverkeersreglement, is door het bestreden vonnis (Corr. Antwerpen, 7 oktober 1983) vrijgesproken op grond: «dat de aanrijding zich heeft voorgedaan op het kruispunt te Antwerpen, Kasteelpleinstraat-Kronenburgstraat; dat zowel uit de verklaring van de burgerlijke partij als uit die van beklaagde blijkt dat deze laatste bij het oprijden van het kruispunt de middelste rijstrook heeft gehouden; dat anderzijds de burgerlijke partij zelf verklaarde bij het naar rechts afslaan niet de uiterste rechterrijstrook te hebben genomen, maar à cheval over de witte onderbroken rijstrookafbakening te zijn gereden; dat uit die vaststellingen niet blijkt dat de telastlegging als zou beklaagde geen voorrang van rechts hebben verleend aan de burgerlijke partij, bewezen is».

Die beslissing wordt om de volgende redenen vernietigd: «Overwegende dat met die consideransen het vonnis artikel 12.3.1 van het Wegverkeersreglement schendt en zijn beschikkende gedeelte niet wettelijk rechtvaardigt; dat de voorrangsregels op een kruispunt immers algemeen zijn, tijdens de gehele duur van de verkeersbeweging gelden en onafhankelijk zijn van het feit of de andere bestuurders de voorschriften van het Wegverkeersreglement al dan niet in acht hebben genomen; dat de rechter de tot voorrang verplichte slechts dan van aansprakelijkheid kan ontheffen wanneer hij vaststelt dat het opdagen van de voorranghebbende niet kon worden voorzien of de tot voorrang verplichte bestuurder zich anderszins in een geval van overmacht bevond, hetgeen hij ten deze niet doet.»

(Voorzitter: de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur: de h. Holsters — Advocaat-generaal: de h. Declercq — Advocaat: mr. Deprez — In de zaak: C. t/ S.)

Hof Antwerpen (5e Kamer), 19 april 1982

Burgerlijke rechtspleging — Materiële bevoegdheid — Rechtbank van koophandel — Geschillen ter zake van een handelsvennootschap tussen vennoten — Lening om aandeel vol te storten.

«Overwegende dat A. voor de Rechtbank van Eerste Aanleg te Turnhout in limine litis de onbevoegdheid ratione materiae van de rechtbank van eerste aanleg opwierp,

aanvoerend dat krachtens art. 574, 1°, Ger. W. de Rechtbank van Koophandel te Turnhout bevoegd was;

«Overwegende dat volgens art. 574, 1°, Ger. W., de rechtbank van koophandel, zelfs wanneer partijen geen handelaars zijn, kennis neemt van geschillen ter zake van een handelsvennootschap tussen vennoten;

«Overwegende dat volgens de dagvaarding een vennoot aan een andere vennoot een bedrag voorschoot (m.a.w. leende), om het deze mogelijk te maken zijn kapitaalaandelen vol te storten, dit naar aanleiding van de oprichting van de vennootschap;

«Overwegende dat niet betwist wordt dat geen van beide partijen handelaar is;

«Overwegende dat art. 574, 1°, Ger. W., afwijkend van het beginsel, verwoord in art. 573, 1°, Ger. W., eng moet worden geïnterpreteerd (Fettweis A., *Bevoegdheid*, nr. 312);

«Overwegende dat art. 574, 1°, Ger. W. derhalve niet van toepassing is bij een vordering tot terugbetaling van een voorschot dat een oprichter (vennoot) van een N.V. aan een ander oprichter (vennoot) verleende om hem in staat te stellen op kapitaalsaandelen in te tekenen of die vol te storten (Fettweis, A., *a.w.*, nr. 317, voetnoot 78), aangezien een dergelijk geschil niet kan worden beschouwd als een geschil ter zake van een handelsvennootschap;

«Overwegende dat de eerste rechter zich ten onrechte onbevoegd heeft verklaard; dat het vonnis derhalve dient te worden gewijzigd en het hof overeenkomstig art. 1069 Ger. W. de zaak aan zich trekt.»

(Voorzitter: de h. Meers — Raadsheren: de hh. Janssens en Van Gelder — Advocaten: mrs. Van Huffelen loco Doevenspeck en Van Rooy — In de zaak: B. t/A.

Hof Antwerpen (4e Kamer), 17 november 1982

Burgerlijke rechtspleging — Rechtsmiddelen — Hoger beroep — Stilzwijgende berusting door een advocaat — Bijzondere lastgeving.

«Overwegende dat geïntimeerde stelt dat het hoger beroep van appellante niet ontvankelijk is, daar appellante in het bestreden vonnis heeft berust; dat de stilzwijgende berusting van appellante afgeleid wordt uit het enkele feit dat de raadsman van appellante de afrekening van de kosten van 27 mei 1980 met bankoverschrijving van 30 juli 1980 heeft betaald;

«Overwegende dat de stilzwijgende berusting alleen kan worden afgeleid uit bepaalde en met elkaar overeenstemmende akten of feiten, waaruit blijkt dat de partij het vaste voornemen heeft haar instemming met de beslissing te betuigen (art. 1045, § 2, Ger. W.); dat anderzijds de partij, die in een beslissing berust, afstand doet van de middelen die deze partij tegen alle of sommige punten van de beslissing kan aanwenden of reeds heeft aangewend en in beginsel slechts mogelijk is door de partij zelf die gerechtigd is over het recht te beschikken of het prijs te geven; dat het prijsgeven van het recht om rechtsmiddelen tegen een beslissing aan te wenden het normaal mandaat ad litem van

de advocaat overschrijdt, zodat het ook voor een stilzwijgende berusting zeker moet zijn dat de advocaat, die namens zijn cliënt in een beslissing berust, daartoe bijzondere lastgeving heeft gekregen;

«Overwegende dat in deze het enkel feit dat de advocaat bij bankoverschrijving de kosten van het geding aan de advocaat van de tegenpartij betaalt op eenvoudig schriftelijk verzoek van deze laatste, en zonder dat er bijkomende gegevens aanwezig zijn om aan te nemen of om met zekerheid af te leiden dat de partij zelf bijzonder mandaat aan haar raadsman had gegeven om aldus in de beslissing te berusten, geen stilzwijgende berusting is van de partij in de zin van art. 1045, § 2, Ger. W.; dat het hoger beroep aldus ontvankelijk is.»

(Voorzitter : de h. Spaas — Raadsheren : de h. De Peuter en mevr. Bourgeois — Advocaten : mrs. Van Sant loco Vroman en Leclef — In de zaak : N.V. R. t/ N.V. M.)

NOOT—Zie Lambert P., *Règles et usages de la profession d'avocat du barreau de Bruxelles*, Brussel, 1980, 241; Mahieu M. en Baudrez J., *De Belgische advocatuur*, Kuurne, 1980, 490, nr. 2105.

RECHTEN VAN DE MENS

Vergoeding voor advocaten-stagiairs : geen hulp uit Straatsburg ...

1. Met enige spanning keek de balie uit naar het arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de zaak Van der Mussele. Men weet dat deze zaak aanhangig was gemaakt door een advocaat-stagiair, die zich erover beklagde dat de Belgische wet de stagiairs verplichtte om, zonder vergoeding, pro deo cliënten te verdedigen. (Zie, voor de antecedenten van deze zaak, M. Bossuyt, «Belgisch pro deo-stelsel strijdig met de Europese Conventie van de rechten van de mens?», *R.W.*, 1981-82, 445-447; dezelfde, «De zaak Van der Mussele betreffende het Belgisch prodeostelsel verwezen naar het Hof van Straatsburg», *R.W.*, 1982-83, 1149-1151.)

Volgens Van der Mussele maakte die verplichting een schending uit van de artikelen 4 en 14 van het Europees Verdrag over de Rechten van de Mens, alsmede van artikel 1 van het eerste Protocol. Bij arrest van 23 november 1983 heeft het Europees Hof die klacht evenwel op alle punten eenparig verworpen (E.H.R.M., 23 november 1983, Van der Mussele, *Publ. Cour*, reeks A, vol. 70).

A. Het verbod van verplichte arbeid

2. Artikel 4, lid 2, van het Europees Verdrag bepaalt : «Niemand mag gedwongen worden dwangarbeid of verplichtende arbeid te verrichten.»

Over de draagwijdte van deze bepaling bestond tot hier toe nog geen rechtspraak van het Hof. Het is trouwens wegens het principiële karakter van de voorgelegde betwisting dat de aanvankelijk samengestelde kamer van het Hof

de zaak verwezen heeft naar het voltallige Hof.

3. Het Hof gaat ervan uit dat de opstellers van het Europees Verdrag bij artikel 4 geïnspireerd werden door het Verdrag nr. 29 betreffende de gedwongen of verplichte arbeid, aangenomen in de schoot van de Internationale Arbeidsorganisatie op 28 juni 1930. (Bedoeld verdrag werd, wat België betreft, goedgekeurd bij besluitwet van 20 mei 1943, *B.S.*, (Londen), 31 juli 1943.)

Terwijl het Europees Verdrag geen definitie geeft van «dwangarbeid» of «verplichte arbeid», wordt die wel teruggevonden in het Verdrag nr. 29 : «Ter fine van deze Overeenkomst ('aux fins de la présente Convention') zal de uitdrukking 'gedwongen of verplichte arbeid' om het even welke arbeid of dienst aanduiden, die gevorderd wordt van een persoon onder bedreiging met onverschillig welke straf en waarvoor gezegde persoon zich niet gewillig heeft aangeboden» (art. 2, eerste lid). Volgens het Hof moet die definitie als uitgangspunt gelden.

4. Het Hof stelt vast dat het eerste bestanddeel van de «verplichte arbeid», namelijk de dreiging met enige straf, in casu aanwezig is. Bij weigering van de stagiair om de opgelegde pro deo-verplichting na te komen, bestaat immers het gevaar dat de raad van de Orde van Advocaten hem van de lijst der stagiairs zou schrappen of zou weigeren hem op het tableau in te schrijven.

5. De betwisting draait hoofdzakelijk om de vraag of de verplichting tegen de wil van de betrokkene werd opgelegd, dan wel of hij die vrijwillig aanvaard heeft.

In dit verband stelt het Hof vast dat de advocaat-stagiair, die zijn inschrijving bij de balie vraagt, weet dat hem zekere pro deo-verplichtingen zullen worden opgelegd. Toch is zulks niet voldoende om meteen te besluiten dat hij die verplichtingen ook vrijwillig aanvaardt. De toetreding tot het «statuut» van advocaat berust immers op een aanvaarding van de normale modaliteiten van de uitoefening van het beroep, waarbij de verplichtingen willens nillens op de koop toe genomen worden.

Gelet op de bepalingen van artikel 4, lid 3, van het Europees Verdrag, die laten blijken dat bepaalde vormen van arbeid geen «verplichte arbeid» zijn, voor zover zij opgelegd worden in het algemeen belang of omwille van de sociale solidariteit, en «normaal» zijn, opteert het Hof voor een benadering die rekening houdt met alle concrete omstandigheden van de zaak. Het Hof overweegt daarbij dat een last die opgelegd wordt *om tot een beroep te kunnen toetreden*, een «verplichte arbeid» uitmaakt, als die last overdreven is, of m.a.w. *buiten verhouding* staat tot de voordelen verbonden aan de uitoefening van het beroep, zodat de betrokkene niet geacht kan worden die last van tevoren en vrijwillig aanvaard te hebben.

Een dergelijk gebrek aan evenwicht tussen de opgelegde verplichting en de voordelen van het beroep van advocaat acht het Hof in casu niet aanwezig.

Met name behoort de verdediging van pro deo cliënten tot het kader van de normale activiteiten van een advocaat. Bovendien is zij de tegenhanger van het monopolie dat aan de advocaat, m.b.t. pleidooi en vertegenwoordiging, is toegekend. Verder draagt de verdediging van pro deo cliënten bij tot de professionele vorming van de stagiair, en is zij bovendien gebaseerd op een idee van sociale solidariteit. Ten slotte is aan de klager, Van der Mussele, geen onevenredig grote last opgelegd : op drie jaar tijd kreeg hij onge-

veer 50 aanstellingen van het bureau van consultatie en verdediging, hetgeen hem voldoende tijd overliet om ongeveer 200 betaalde zaken te behandelen.

Aan deze conclusie wordt, volgens het Hof, geen afbreuk gedaan door het feit dat de stagiair niet vergoed wordt voor de diensten die hij verricht. Het Hof neemt inderdaad aan dat die financiële last, gelet op de concrete omstandigheden van de zaak, niet overdreven is.

Samenvattend besluit het Hof dan ook dat de vrijwillige aanvaarding van het statuut van advocaat niet stuit op een «aanzienlijk en onredelijk» gebrek aan evenwicht tussen het nagestreefde doel — de toegang tot de balie — en de opgenomen verplichtingen. Er kan dan ook geen sprake zijn van een «verplichte» arbeid, in de zin van artikel 4, lid 2, van het Europees Verdrag.

6. Deze beslissing mag geen verwondering wekken. Zoals het Hof zelf uiteenzet, werd het Verdrag nr. 29 destijds aangenomen om zekere beperkingen te brengen aan de exploitatie van arbeidskrachten in de toenmalige kolonies. Tussen die «verplichte arbeid» en de prestaties van advocaten-stagiairs, zelfs onvergoed, bestaat toch wel een groot verschil...

Anderzijds onderlijnt het Hof eens te meer het belang van het *proportionaliteitsbeginsel* bij de beperking van grondrechten (zie ook bv. E.H.R.M., 23 september 1982, Sporrang en Lönnroth, *Publ. Cour*, reeks A, vol. 52, p. 26, § 69 en p. 28, § 73). Hoe «goedbedoeld» een overheidsinmenging ook moge zijn, de lasten van het individu mogen niet buiten verhouding staan tot het nut voor de gemeenschap.

B. Het discriminatieverbod

7. Door Van der Mussele was een discriminatie ingeroepen tussen advocaten enerzijds en een reeks andere beroepen anderzijds. (Tot die reeks behoren o.m. rechters, griffiers, tolken, gerechtsdeurwaarders, geneesheren, dierenartsen, apothekers en tandartsen.) Volgens de klager moeten *alleen* de advocaten gratis diensten verlenen aan onvermogenen, terwijl de overige beroepen geen bijzondere diensten voor onvermogenen kennen of althans daarvoor in een vergoeding van overheidswege was voorzien.

De Europese Commissie voor de Rechten van de Mens was op dit punt tot een verdeeld advies gekomen. Volgens zeven leden was er in dit opzicht een discriminatie, en dus een schending van artikel 14 van het Verdrag; volgens zeven andere leden daarentegen was er geen discriminatie. De voorzitter van de Commissie, die de doorslaggevende stem mocht uitbrengen, behoorde tot de tweede groep.

In het licht van die verdeeldheid binnen de Commissie, is de motivering van het arrest, dat eveneens tot een afwezigheid van schending van het Verdrag besluit, vrij summier. Laconiek overweegt het Hof dat er geen gelijkenis is tussen het beroep van advocaat en de overige beroepen; er zijn immers, volgens het Hof, «fundamentele verschillen» m.b.t. het statuut, de toelatingsvoorwaarden, de aard der functies, de modaliteiten van uitoefening van het beroep, enz. Bij gebreke van analoge toestanden kan er dan ook geen discriminatie zijn. Van enige concrete vergelijking van de verschillende toestanden, wordt in het arrest evenwel geen spoor teruggevonden.

C. Het eigendomsrecht

8. Ten slotte was door Van der Mussele aangevoerd dat het gebrek aan vergoeding van zijn diensten een inbreuk uitmaakt op zijn eigendomsrecht, gewaarborgd bij artikel 1 van het eerste Protocol.

Het Hof herinnert er in de eerste plaats aan dat genoemde bepaling slechts de eigendom over «actuele goederen» waarborgt. Derhalve is er geen enkele bescherming van schuldvorderingen die, volgens het nationale recht, nooit ontstaan zijn, zoals de vordering tot betaling van een *honorarium* voor een pro deo-zaak.

Anderzijds brengt het niet vergoeden van de *kosten* mee dat de stagiair wel degelijk zijn eigen vermogen moet aanspreken. Het Hof acht die kosten evenwel relatief gering, en een gevolg van een verplichting die niet strijdig met het Verdrag is. In die omstandigheden kan er evenmin gesproken worden van een inmenging in het eigendomsrecht.

Ook deze laatste beslissing wordt slechts summier gemotiveerd. In een afzonderlijke mening nemen drie rechters trouwens afstand van de stelling van het Hof, dat artikel 1 van het eerste Protocol niet toepasselijk is op de niet-terugbetaling van kosten. Volgens die rechters is die verdragsbepaling wel toepasselijk, doch werd zij in casu niet geschonden, gelet o.m. op de voordelen die voor de stagiair uit de stage voortvloeien.

D. De betekenis van het arrest

9. Van der Mussele is er niet in geslaagd een arrest uit te lokken, dat de Staat, op grond van zijn verplichting tot eerbiediging van het Europees Verdrag, tot het uitbetalen van een vergoeding aan stagiairs zou dwingen. In dit opzicht is hij minder fortuinlijk geweest dan een Oostenrijkse confrater, Gussenbauer, die in de jaren zeventig de regering kon bewegen tot een wetswijziging, in het kader van een minnelijke schikking (E.C.R.M., verslag, 8 oktober 1974, Gussenbauer/Oostenrijk, 4897/71 en 5219/71, gestencilde uitg.).

De rechtswereld mag Van der Mussele nochtans dankbaar zijn voor de unieke gelegenheid die hij aan het Hof heeft geboden om een tamelijk duistere bepaling van het Europees Verdrag te interpreteren.

En misschien hebben de behandeling van deze zaak door de Commissie en door het Hof, alsmede de ruchtbaarheid die daaraan gegeven werd, toch mede het pad geëffend voor een (gedeeltelijke) oplossing van het probleem van de vergoeding voor stagiairs. Zoals men weet, is thans immers het uitvoeringsbesluit genomen, waardoor de wettelijk bepaalde vergoedingen voor het jaar 1983 effectief kunnen worden uitgekeerd (K.B. van 20 december 1983; *B.S.*, 29 december 1983). Eerder reeds was de Staat tot vergoeding van de prestaties van een stagiair in een bepaalde zaak veroordeeld, op grond van schuldig verzuim om binnen een redelijke termijn een uitvoeringsbesluit te nemen (Vred. Antwerpen, 23 augustus 1983, met noot A. Van Oevelen, *R.W.*, 1983-84, 577).

Paul Lemmens
Assistent K.U. Leuven

EUROPEES RECHT

Zaak 1/83 — Firma I.F.G. Intercontinentale Fleischhandels-gesellschaft GmbH Co KG/Vrijstaat Beieren (prejudicieel) — *Keuring bij invoer van vlees uit derde landen* — 31 januari 1984

Het Bayerische Verwaltungsgericht München heeft prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van artikel 11 van richtlijn 72/461 van de Raad inzake veterinaire-rechtelijke vraagstukken op het gebied van het intracommunautaire handelsverkeer in vers vlees.

De Beierse administratie heeft verzoekster in het hoofdgeding een veterinaire-rechtelijke vergunning verleend voor de invoer van 1.000 ton rund- en varkensvlees uit Roemenië en voor de hele partij een retributie van DM 865 gegeven. Deze retributie is teruggebracht tot DM 100, het thans voor de nationale rechter in geding zijnde bedrag.

De nationale administratie is van mening dat, zolang er (zoals op het ogenblik van de feiten) geen gemeenschappelijk controlestelsel voor de invoer uit derde landen bestond, het aan de nationale autoriteiten stond de noodzakelijke keuringen te verrichten en daarbij te vermijden dat deze goederen gunstiger worden behandeld dan voor het intracommunautaire handelsverkeer is voorzien.

Verzoekster in het hoofdgeding betoogt dat artikel 11 van richtlijn 72/461 niet meer van toepassing is en verklaart voorts dat de hierbedoelde heffing niet wegens keuring doch in verband met de afgifte van een vergunning wordt toegepast.

In dit geding heeft de nationale rechter de navolgende vragen gesteld:

1. Staat artikel 11 van richtlijn nr. 72/461/EEG van de Raad van 12 december 1972 inzake veterinaire-rechtelijke vraagstukken op het gebied van het intracommunautaire handelsverkeer in vers vlees (PB 1972, L 302, blz. 24), de heffing toe van een kostendeekkende retributie voor de afgifte van een invoervergunning krachtens de §§ 7 en 15 van de Klauentiere-Einfuhrverordnung, zoals bekendgemaakt op 30-8-1972 (BGBl. I, blz. 1363), laatstelijk gewijzigd bij de verordening van 5-4-1976 (BGBl. I, blz. 914)?

2. Zo ja, is de wettigheid van de toepassing van die retributie afhankelijk van de omstandigheid dat in alle Lid-Staten van de EEG in het handelsverkeer met derde landen soortgelijke retributies worden gegeven?

Het Hof heeft in antwoord op deze vragen voor recht verklaard:

«Artikel 11 van richtlijn 72/461 van de Raad van 12 december 1972 inzake veterinaire-rechtelijke vraagstukken op het gebied van het intracommunautaire handelsverkeer in vers vlees staat, in geval van invoer van vers vlees uit derde landen, de heffing van een kostendeekkende retributie voor de afgifte van een op de nationale wettelijke regeling gebaseerde invoervergunning toe, op voorwaarde dat het bedrag van gegeven retributie aan de keuringskosten geëvenredigd is.

De wettigheid van de keuringsheffing voor uit derde landen ingevoerd vers vlees kan, wanneer het bedrag van de retributie overeenstemt met keuringskosten, niet afhankelijk worden gesteld van de levering van het bewijs dat in

alle Lid-Staten van de Gemeenschap soortgelijke retributies worden gegeven.»

Zaak 285/82 — W.J. Derks/Nieuwe Algemene Bedrijfsvereniging (N.A.B.) (prejudicieel) — *Sociale zekerheid — Begrip tijdvak van verzekering* — 2 februari 1984

De Raad van Beroep te Amsterdam heeft het Hof verschillende vragen gesteld over de uitlegging van verordening nr. 1408/71 betreffende de toepassing van de sociale zekerheidsregelingen op migrerende werknemers.

In het hoofdgeding tussen W. Derks en de N.A.B. is door W. Derks, die in Nederland en Duitsland pensioen-rechten heeft verworven, beroep ingesteld tegen de berekening van zijn verzekeringstijdvakken door het Nederlandse sociale zekerheidsorgaan.

Het Hof heeft in antwoord op de gestelde vragen voor recht verklaard:

«Voor de toepassing van artikel 46 van verordening nr. 1408/71 en artikel 15 van verordening nr. 574/72 moeten

a) een vóór 1 januari 1965 krachtens de destijds geldende Nederlandse wettelijke regeling vervuld tijdvak van arbeid, waarover op grond van deze wettelijke regeling premie is betaald; en

b) een vóór 1 juli 1967 in Nederland vervuld tijdvak van arbeid in loondienst, waarover geen premie is betaald,

beide worden beschouwd als tijdvakken van verzekering en niet als daarmee gelijkgestelde tijdvakken.»

Zaak 238/82 — Duphar BV e.a./Staat der Nederlanden (prejudicieel) — *Ziekenfondsverzekering — Verenigbaarheid met het Verdrag van de beperking van de toegang tot bepaalde geneesmiddelen* — 7 februari 1984

De president van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage heeft het Hof enkele prejudiciële vragen gesteld teneinde zich een oordeel te kunnen vormen over de verenigbaarheid met enkele verdragsbepalingen en twee richtlijnen van een nationale regeling betreffende de verstrekking van genees- en verbandmiddelen ten laste van een stelsel van verplichte ziektekostenverzekering.

De vragen zijn gerezen in het kader van een kort geding, tegen de Staat der Nederlanden (verweerder) aangespannen door 23 farmaceutische ondernemingen (verzoeksters) en strekkende tot het buiten werking stellen van de artikelen 2 en 3 en de bijlagen van het Besluit farmaceutische hulp ziekenfondsverzekering wegens strijd met de artikelen 3, 5, 30, 34, 36, 85 en 86 van het Verdrag en de richtlijnen nrs. 65/65 en 73/319 betreffende de aanpassing van de wettelijke regelingen inzake farmaceutische specialiteiten.

Genoemd Besluit heeft tot doel, de kwaliteit van de farmacotherapeutische verstrekkingen te verbeteren en de aanzienlijke tekorten bij de Nederlandse ziekenfondsverzekering terug te dringen.

Artikel 2 van het Besluit bepaalt dat de ziekenfondsverzekerden geen recht hebben op verstrekking van de genees- en verbandmiddelen welke zijn vermeld in de bijlagen 1 en 2 bij het Besluit, terwijl zij volgens artikel 3 slechts recht hebben op verstrekking van de geneesmiddelen vermeld in bijlage 4 bij het Besluit, indien redelijkerwijs aannemelijk is dat het niet verstrekken van het desbetreffende genees-

middel een onaanvaardbare nadelige invloed zal hebben op het resultaat van de behandeling, en indien en voor zover het ziekenfonds voor die verstrekking vooraf toestemming heeft verleend.

Wat bijlage 1 betreft, berust de uitsluiting van de aldaar genoemde geneesmiddelen op hun prijs en op het feit dat ter vervanging van elk dier geneesmiddelen goedkopere middelen met eenzelfde therapeutische werking beschikbaar zijn.

De uitsluiting van de in bijlage 2 genoemde produkten berust op het feit dat het om zogenaamde drogisterij-artikelen gaat, en die van de in bijlage 4 genoemde geneesmiddelen op het feit dat het gaat om produkten die slechts in zeer bijzondere gevallen dienen te worden voorgeschreven.

In dit geding heeft de nationale rechter vijf prejudiciële vragen gesteld:

I. De eerste vraag

Met deze vraag wordt in wezen beoogd te vernemen, of het verbod van maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen bij invoer (artikel 30) en bij uitvoer (artikel 34) van toepassing is op maatregelen, waarbij een Lid-Staat, ter verwezenlijking van bezuinigingen in de sfeer van de verplichte ziektekostenverzekering, de verstrekking van met name genoemde genees- en verbandmiddelen aan de bij dit stelsel verzekerde personen ontzegt. Daarnaast wenst de nationale rechter te vernemen of, zo dit gedeelte van de vraag bevestigend zou worden beantwoord, artikel 36 EEG-Verdrag een uitzondering op dit verbod toelaat.

A. De uitlegging van de artikelen 30 en 36 EEG-Verdrag

De farmaceutische ondernemingen stellen voor, artikel 30 aldus uit te leggen, dat de onderhavige regeling een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbeperking vormt, omdat zij het intracommunautaire handelsverkeer beperkt en het de leveranciers van bepaalde ingevoerde geneesmiddelen onmogelijk maakt deze op de Nederlandse markt te verkopen, nu 70 % van het totale geneesmiddelenverbruik voor rekening van het ziekenfonds komt.

Wat de uitsluiting van geneesmiddelen op grond van hun prijs betreft, zou, zelfs wanneer bezuiniging op de kosten van de gezondheidszorg zekere beperkingen op de fundamentele regel van het vrije verkeer van goederen rechtvaardigt, een zo algemeen verbod te ver gaan.

De Nederlandse Staat betoogt dat maatregelen van het type dat in het hoofdgeding aan de orde is, niet onder het verbod van artikel 30 vallen. Hij stelt dat het intracommunautaire handelsverkeer niet wordt belemmerd. Wanneer de overheid zich, zoals in casu, laat leiden door objectieve, door het streven naar handhaving van de kwaliteit van de gezondheidszorg ingegeven overwegingen, zou er geen sprake kunnen zijn van belemmeringen van de handel tussen Lid-Staten.

Zo maatregelen als de onderhavige al konden worden geacht het handelsverkeer te belemmeren, toch vormen zij geen bij artikel 30 verboden maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen, zegt verweerder in het hoofdgeding, daar zij zonder onderscheid van toepassing zijn op nationale en ingevoerde produkten en beantwoorden aan dwingende vereisten — in dit geval de sanering — en, bijgevolg, de instandhouding van een nationaal stelsel

van ziektekostenverzekering.

Voor de Commissie is het Besluit een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking. Het onderhavige Besluit, dat het financieel beheer van een stelsel van verplichte ziektekostenverzekering beoogt te saneren, zou evenwel als verenigbaar met artikel 30 kunnen worden beschouwd, ook al worden de handelsstromen erdoor negatief beïnvloed. De maatregel zou objectief zowel voor in Nederland vervaardigde als voor ingevoerde geneesmiddelen gelden. Daarenboven zou de verhandeling geheel vrij worden gelaten, zodat iedereen de betrokken geneesmiddelen, zo nodig, op doktersvoorschrift kan verkrijgen.

Ter bepaling van de draagwijdte van het verbod van artikel 30 ten opzichte van de betrokken nationale maatregelen, zij gewezen op een bijzonderheid van de onderhavige regeling: onder deze regeling is een groot deel van de bevolking in beginsel verzekerd tegen de kosten van alle geneesmiddelen die door een erkend arts aan een patiënt kunnen worden voorgeschreven. In dit opzicht verschilt zij van de wettelijke regelingen van andere Lid-Staten, waar de voor vergoeding in aanmerking komende geneesmiddelen of daarmee gelijkgestelde produkten op een limitatieve lijst worden geplaatst. Dit verklaart waarom in de Nederlandse regeling, lijsten zijn geïntroduceerd van geneesmiddelen die niet voor vergoeding in aanmerking komen.

Erkend moet worden dat het gemeenschapsrecht niet afdoet aan de bevoegdheid van de Lid-Staten om hun sociale-zekerheidsstelsels aan te passen en, met name met het oog op het financiële evenwicht van hun stelsels van ziektekostenverzekering, maatregelen te nemen ter regulering van het verbruik van farmaceutische produkten.

Het is in beginsel niet onverenigbaar met het gemeenschapsrecht wanneer de betrokken Lid-Staat ten einde tot de door hem gewenste kostenvermindering te komen, limitatieve lijsten opstelt waardoor bepaalde produkten van vergoeding worden uitgesloten.

Vaststaat eveneens dat elke regeling waarbij geneesmiddelen van het stelsel van ziektekostenvergoeding worden uitgesloten het intracommunautaire handelsverkeer in deze geneesmiddelen kan beïnvloeden.

Niettemin moet worden toegegeven dat een regeling van het onderhavige type, gelet op het specifieke karakter van de handel in farmaceutische produkten, waarvan een kenmerkende bijzonderheid is dat de medische kosten worden gedragen door de sociale-zekerheidsinstellingen in plaats van door de verbruikers, niet kan worden beschouwd als een beperking van de door artikel 30 EEG-Verdrag gewaarborgde vrijheid van invoer, mits aan bepaalde voorwaarden is voldaan. De negatieve lijsten moeten worden opgesteld volgens objectieve criteria die geen verband houden met de oorsprong van de produkten en voor iedere importeur controleerbaar zijn.

B. De uitlegging van artikel 34 EEG-Verdrag

De vraag strekt ertoe te vernemen, of artikel 34 EEG-Verdrag aldus moet worden uitgelegd, dat het zich verzet tegen een nationale regeling als de onderhavige. De farmaceutische ondernemingen stellen, dat het bestreden Besluit een maatregel is van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbeperking in de zin van dat artikel.

Deze vraag moet ontkennend worden beantwoord.

II. De tweede en de derde vraag

Zij zijn erop gericht te vernemen, of de bepalingen van artikel 5 EEG-Verdrag in verband met sommige bepalingen van richtlijn nr. 65/65 van de Raad, en de bepalingen van artikel 32 EEG-Verdrag in verband met sommige bepalingen van richtlijn 75/318 van de Raad rechtstreekse werking hebben en, zo ja, of zij zich verzetten tegen een regeling van het hier in geding zijnde type.

Gelijk de Commissie terecht heeft opgemerkt, betreft het betrokken Besluit niet de toegang tot de markt in de zin van de twee genoemde richtlijnen, aangezien aan de geldigheid van krachtens deze richtlijnen afgegeven vergunningen niet wordt getornd. Voor nieuwe produkten die in Nederland op de markt worden gebracht, wordt een vergunning afgegeven zodra zij aan de daartoe gestelde voorwaarden voldoen.

III. De vierde en de vijfde vraag

Deze vragen strekken ertoe te vernemen of de bepalingen van artikel 3, in samenhang met die van de artikelen 85 en 86 van het Verdrag rechtstreekse werking hebben en zich verzetten tegen een regeling van het onderhavige type.

Het heeft voor recht verklaard:

«1) Maatregelen in het kader van een nationaal stelsel van verplichte ziektekostenverzekering, waarbij de verzekerden het recht op verstrekking van met name genoemde geneesmiddelen ten laste van het verzekeringsorgaan wordt ontzegd, zijn verenigbaar met artikel 30 EEG-Verdrag, wanneer de aanwijzing van de uit te sluiten geneesmiddelen geschiedt zonder discriminatie naar de oorsprong van de produkten en op grond van objectieve en controleerbare criteria, zoals de verkrijgbaarheid op de markt van andere, minder dure produkten met een zelfde therapeutische werking, het feit dat het produkten betreft die zonder doktersvoorschrift vrijelijk worden verhandeld, of produkten die van vergoeding worden uitgesloten op farmacotherapeutische en uit hoofde van bescherming van de volksgezondheid gerechtvaardigde gronden, mits het mogelijk is de lijsten te wijzigen telkens wanneer de eerbiediging van de criteria zulks vereist.

2) Aan artikel 36 EEG-Verdrag kan geen rechtvaardiging worden ontleend voor een maatregel die in de eerste plaats een budgettair doel heeft, te weten vermindering van de kosten van een stelsel van ziektekostenverzekering.

3) Artikel 34 EEG-Verdrag verzet zich niet tegen een stelsel als in de verwijzingsbeschikking omschreven.

4) Artikel 5 EEG-Verdrag en de bepalingen van de richtlijnen nrs. 65/65 van de Raad van 26 januari 1965 (PB 1965, blz. 369) en 75/319 van de Raad van 20 mei 1975 (PB 1975, L 147, blz. 13) verzetten zich niet tegen een dergelijk stelsel.

5) De artikelen 85 en 86 EEG-Verdrag spelen geen rol bij de beoordeling van de verenigbaarheid met het gemeenschapsrecht van een wettelijke regeling van het type als in het hoofdgeding aan de orde is.»

Zaak 237/82 — Jongeneel Kaas BV e.a./1. Staat der Nederlanden 2. Stichting Centraal Orgaan Zuivelcontrole (prejudicieel) — *Nationale regelingen in de sector kaas* — 7 februari 1984

De president van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage heeft het Hof vier prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van verordening nr. 804/68 van de Raad houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector melk en zuivelprodukten, alsook van de artikelen 30 en 34 EEG-Verdrag, teneinde te kunnen beoordelen of de Nederlandse regeling betreffende de bereiding van kaas verenigbaar is met deze bepalingen.

Met het oog op de vaststelling van kwaliteitsvoorschriften voor kaas geeft de betrokken nationale regeling een limitatieve opsomming van de kaassoorten die in Nederland mogen worden geproduceerd. Voor iedere kaassoort gelden nauwkeurige voorschriften en het is verboden kaas te produceren die daaraan niet voldoet.

De kwaliteitscontrole wordt uitgeoefend door de Stichting Centraal Orgaan Zuivelcontrole (COZ), die zijn aangesloten ter dekking van de kosten van toezicht en keuring heffingen oplegt.

Deze regeling wordt betwist door verzoeksters in het hoofdgeding, allen groothandelaars in kaas, die ze in strijd achten met verordening nr. 804/64 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector melk en zuivelprodukten, alsook met de artikelen 30 en 34 EEG-Verdrag, betreffende maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve in- en uitvoerbeperkingen.

In deze zaak heeft de nationale rechter het Hof vier vragen om uitlegging gesteld.

De eerste vraag — verordening nr. 804/68

Deze vraag strekt ertoe te vernemen, of de Lid-Staten — na de vaststelling van de verordening houdende een gemeenschappelijke ordening van de kaasmarkt — nog in de werking van deze markt mogen ingrijpen, en inzonderheid of zij maatregelen mogen nemen die hetzelfde doel hebben als de gemeenschappelijke ordening, met name op het gebied van de afzetbevordering.

Subsidiair wordt gevraagd of, zo de Lid-Staten nog bevoegd zouden zijn om dergelijke maatregelen te nemen, deze regeling interfereert met de doelstellingen van de gemeenschappelijke marktordening.

Deze gemeenschappelijke ordening van de kaasmarkt, zoals neergelegd in verordening nr. 804/68, bevat in haar huidige vorm met betrekking tot kaas geen voorschriften inzake aanduidingen en kwaliteit en evenmin een interventieregeling. Dit stelsel onderscheidt zich dus van andere marktordeningen, die ten doel hebben een bepaald prijspeil op de markt te handhaven door middel van interventie-aankopen of, minder rechtstreeks, vaststelling van minimumkwaliteitseisen.

Verzoeksters betoogden dat de Lid-Staten geen maatregelen mogen nemen die hetzelfde doel hebben als de gemeenschappelijke ordening, met name op het gebied van de afzetbevordering.

De Commissie was van oordeel dat de beperking van de lijst van toegelaten kaassoorten inbreuk maakt op de exclusieve bevoegdheid van de Gemeenschap om de vrije toegang tot de markt te regelen.

Verzoeksters in het hoofdgeding en de Commissie zijn van mening dat de betrokken maatregelen de goede werking van de gemeenschappelijke marktordening belemmeren.

Deze stelling kan niet worden aanvaard. De Lid-Staten

dienen zich te onthouden van elke maatregel met de strekking af te wijken van of inbreuk te maken op de gemeenschappelijke ordening der markten.

Uit het stilzwijgen van de betrokken regeling met betrekking tot de aanduidingen en de kwaliteit van kaas, kan echter niet worden afgeleid dat de Gemeenschap, bewust en onontkoombaar, heeft besloten de Lid-Staten te verplichten in de betrokken sector een stelsel van volstrekte produktievrijheid in acht te nemen.

Waar elk communautair voorschrift omtrent de kwaliteit van kaasprodukten ontbreekt, is het Hof van oordeel dat de Lid-Staten de bevoegdheid hebben behouden om de op hun grondgebied gevestigde kaasproducenten dergelijke voorschriften op te leggen.

Af te wijzen is het standpunt van de Commissie, dat het verbod om andere dan de in de nationale regeling limitatief opgesomde kaassoorten te bereiden, ertoe leidt dat zij van de door de communautaire regeling geboden interventiemogelijkheden worden uitgesloten, en dat bijgevolg de goede werking van die regeling wordt belemmerd. Gezien de zeer beperkte strekking van de communautaire maatregelen ter ondersteuning van de kaasmarkt, zijn nationale maatregelen op het gebied van de kwaliteit, waaronder een verbod op de bereiding van andere soorten of kwaliteiten dan in de nationale regeling zijn vermeld, daarmee niet onverenigbaar.

De vergroting van de vraag naar zuivelprodukten dient evenmin bij voorkeur te worden nagestreefd door uitbreiding van het aangeboden assortiment in plaats van door verbetering van de kwaliteit van de produkten, op welke methode de nationale regeling is gebaseerd.

De tweede vraag — de artikelen 30 en 34 EEG-Verdrag *a. Maatregelen ter verbetering van de kwaliteit*

De tweede vraag strekt er in wezen toe te vernemen, of de artikelen 30 en 34 EEG-Verdrag aldus moeten worden uitgelegd, dat een Lid-Staat ter bevordering van de afzet van kaas eenzijdig een regeling mag treffen die bedoeld is om de kwaliteit van de nationale produktie te verbeteren en voorschriften behelst ter zake van het verplicht gebruik van merken, tekenen of bewijsstukken.

Verzoeksters in het hoofdgeding en de Commissie betoogen dat dit soort regeling de invoer ongunstig kan beïnvloeden en bijgevolg een maatregel is van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbeperking.

Het Hof overweegt dat artikel 30 zich niet verzet tegen de vaststelling van nationale voorschriften die, zonder aan ingevoerde produkten te raken, tot doel hebben de kwaliteit van de nationale produkten te verbeteren om deze voor de consumenten aantrekkelijker te maken. Een dergelijke maatregel strookt immers met het vereiste van een gezonde en eerlijke mededinging zoals verlangd door het Verdrag. Verzoeksters in het hoofdgeding en de Commissie zijn voorts van mening, dat bepaalde specifieke aspecten van de regeling de uitvoermogelijkheden beperken en derhalve in strijd zijn met artikel 34 EEG-Verdrag. Zo zou door het verbod om in Nederland nieuwe kaassoorten te bereiden, elke mogelijkheid om deze uit te voeren, verdwijnen. Wat de bestaande kaassoorten betreft, zouden de nieuwe bepalingen gevolgen hebben voor de kostprijen en bijgevolg voor de concurrentiepositie van Nederlandse kaas op de buitenlandse markten.

Er zij op gewezen dat artikel 34 de producenten niet vrijwaart voor regelingen die door hun invloed op de produktievoorwaarden gevolgen kunnen hebben voor de omvang en de kosten van de nationale produktie.

Een Lid-Staat kan op legitieme wijze een kwaliteitsbeleid voeren teneinde de afzet te bevorderen, ook al stelt dat beleid zijn producenten bloot aan het risico van prijsconcurrentie vanwege de producenten in de andere Lid-Staten, voor wie niet dezelfde kwaliteitseisen gelden.

b. Het verplicht gebruik van merken, tekenen en bewijsstukken

Volgens de Commissie kan het verplicht gebruik van merken, tekenen of bewijsstukken de uitvoer naar andere Lid-Staten of derde landen bemoeilijken of zelfs onmogelijk maken. De Nederlandse regering stelt dat geen bijzondere controles worden verricht, dat de produkten uitsluitend steekproefsgewijs worden gecontroleerd en dat het resultaat van de steekproef op een attest wordt vermeld.

Opgemerkt zij dat artikel 34 EEG-Verdrag zich niet verzet tegen een bepaling van nationaal recht, die de producenten verplicht tot het aanbrengen van een controlemerk ten bewijze dat aan de nationale kwaliteitsvoorschriften is voldaan, wanneer deze verplichting zonder onderscheid geldt voor produkten die in de betrokken Lid-Staat in de handel worden gebracht en voor die welke voor uitvoer zijn bestemd.

De derde vraag — de aansluitplicht

Deze vraag is erop gericht te vernemen of verordening nr. 804/68 aldus moet worden uitgelegd, dat zij de Lid-Staten belet de producenten te verplichten zich bij een controle-orgaan aan te sluiten.

Of de verplichte aansluiting bij een door een Lid-Staat erkend controle-orgaan in overeenstemming is met het gemeenschapsrecht, hangt in de eerste plaats af van de vraag, of de doelstellingen van het controle-orgaan zelf daarmee verenigbaar zijn. Dit is een vraag die door de nationale rechter moet worden opgelost met behulp van de antwoorden die op de eerste twee vragen zijn gegeven.

Vervolgens dient de nationale rechter na te gaan of de gekozen middelen om de naleving van de nationale voorschriften te verzekeren, de invoer- of uitvoerstromen kunnen wijzigen doordat het de producenten onmogelijk wordt gemaakt de betrokken produkten vrijelijk in het verkeer te brengen.

Er dient op te worden gewezen, dat niets een Lid-Staat belet een controle-orgaan in te stellen en met gezag over de producenten te bekleden, of deze laatsten te verplichten zich bij dat orgaan te doen registreren of zich erbij aan te sluiten, wanneer deze maatregelen noodzakelijk zijn om de naleving van de in overeenstemming met het gemeenschapsrecht vastgestelde voorschriften te verzekeren.

De vierde vraag — de algemene beginselen van het gemeenschapsrecht

Gezien de antwoorden op de voorgaande vragen behoeft deze vraag niet afzonderlijk te worden beantwoord.

Het Hof heeft voor recht verklaard:

«1. Verordening nr. 804/68 moet aldus worden uitgelegd dat, bij gebreke van communautaire voorschriften, een Lid-Staat ter bevordering van de afzet van kaas en kaasprodukten eenzijdig een regeling mag vaststellen inzake de

kwaliteit van de op zijn grondgebied geproduceerde kaas, met verbod om andere dan de limitatief opgesomde kaas-soorten te bereiden.

2. De artikelen 30 en 34 EEG-Verdrag moeten aldus worden uitgelegd, dat een Lid-Staat ter bevordering van de afzet van kaas en kaasprodukten eenzijdig een regeling mag vaststellen die, zonder aan ingevoerde produkten te raken, tot doel heeft de kwaliteit van de nationale produkten te verbeteren om deze voor de consumenten aantrekkelijker te maken, en die voorschriften behelst betreffende het verplicht gebruik van merken, tekenen of bewijsstukken, zonder dat onderscheid wordt gemaakt naar gelang de kaas voor de binnenlandse markt dan wel voor uitvoer is bestemd.

3. Verordening nr. 804/68 moet aldus worden uitgelegd, dat zij een Lid-Staat niet belet de kaasproducenten tot aansluiting bij een controle-orgaan te verplichten, mits de doelstellingen van dit orgaan in overeenstemming zijn met het gemeenschapsrecht en het in het verkeer brengen, verder verhandelen, invoeren, uitvoeren of ten uitvoer aanbieden van kaasprodukten niet enkel is toegestaan aan degenen die bij het orgaan zijn aangesloten.

BERICHTEN

Interuniversitair Centrum voor gerechtelijk recht

Op 18 mei 1984 organiseert het Centrum een studiedag over "Verstek en verzet" te Brussel in de lokalen van de Université Libre de Bruxelles, Institut de sociologie, Jeannelaan 44, eerste verdieping. De deelnemers worden verwelkomd om 9 uur. Een preadvies wordt uitgebracht door R. De Corte en J. Laenens.

Inlichtingen bij het Seminarie voor privaatrechtelijk procesrecht, Universiteitstraat 4, 9000 Gent (Tel. 091/25.76.51).

Studiedagen computermanagement te Gent

Gedurende de maanden mei-juni 1984 wordt door het Seminarie voor Productiviteitsstudie en -Onderzoek van de Rijksuniversiteit te Gent een reeks studiedagen georganiseerd rond het thema «Computermanagement».

Inleidende dag:

7 mei 1984: Evolutie van de informatietechnologie.

Informaticamodule:

- 11 mei 1984: Microcomputers en Personal Computing
- 14 mei 1984: De keuze en implementatie van een nieuw computersysteem (deel 1)
- 18 mei 1984: De keuze en implementatie van een nieuw computersysteem (deel 2)
- 4 juni 1984: De praktijk van het management van een automatiseringsproject.

Juridische module:

21 mei 1984: Problemen bij automatisering

25 mei 1984: Computercontracten

28 mei 1984: Softwarebescherming en -contracten.

Voor nadere inlichtingen en inschrijvingen: S.P.S.O., Sint-Pietersnieuwstraat 49, 9000 Gent (tel. (091) 25.63.53).

Lezing te Antwerpen over «de zogenaamde staatshervorming»

Het Antwerps Advokatenkollektief organiseert in samenwerking met het tijdschrift «Tegenspraak» op woensdag 23 mei 1984 te 20.30 uur in de «Groote Witte Arend», Reynersstraat 18, Antwerpen, een lezing over «de zogenaamde staatshervorming», met als spreker mr. Leo Neels, lector aan de K.U.L.

Seminarie te Brussel over de sociale zekerheid van migrerende werknemers

Op zaterdag 26 mei 1984 wordt door het Institut d'Etudes Européennes van de Université Libre de Bruxelles een seminarie gehouden over «Les aspects récents de la jurisprudence de la Cour de Justice en matière de sécurité sociale des travailleurs migrants».

Inlichtingen bij mevr. P. Carton, Institut d'études européennes, F.D. Rooseveltlaan 39, 1050 Brussel.

TIJDSCHRIFTEN

Revue trimestrielle de droit familial, 1983

B. Maingain, Le pacte de séparation de fait: un mode de règlement licite du conflit familial; M.-F. Lampe, Confusion de parts et délai de viduité (noot bij Hof Luik, 29 juni 1981); C. Panier, A propos de quelques questions d'ordre procédural en matière alimentaire (noot Rb. Brussel, 8 maart 1983); C. Panier, Le juge de paix et les accords entre époux dans le cadre de l'article 223 de Code civil (noot bij Vred. Etterbeek, 25 september 1981 en 13 oktober 1981, en Vred. Marchienne-au-Pont, 7 januari 1983); J. Goosse, advies voor Rb. Luik, 26 mei 1983, en J. Spristerbach (openbaar ministerie), conclusie voor Hof Luik, 27 juni 1983 (echtscheiding door onderlinge toestemming — procedure — hoede over de kinderen — beding waarbij het hoederecht aan de ouders gezamenlijk of beurtelings wordt toegekend — naleving van de door de wet voorgeschreven formaliteiten); J.-L. Renchon, Les clauses relatives à l'exercice conjoint de l'autorité parentale dans les conventions préalables au divorce par consentement mutuel (noot bij Hof Luik, 27 juni 1983, en Rb. Luik, 26 mei 1983); A. Moerman, noot bij Hof Bergen, 3 april 1981 (jeugdbescherming — maatregelen ten aanzien van de minderjarige — plaatsing — leiding in een open milieu — on(grond)wettigheid van de omzendbrief nr. 14bis van het Ministerie van de Franse Gemeenschap).

Tijdschrift voor agrarisch recht, 1983

nr. 4, december
N. Verheyden-Jeanmart en J.-M. Dermagne, Autour et à l'en-tour de bail à ferme ou les modes d'exploitation du sol rural appartenant à autrui, autres que le bail à ferme; E. Massauer, Les nouvelles productions agricoles: leurs réglementations dans les droits nationaux et communautaires (rapport général présenté au XIIe Colloque Européen de Droit Rural à Ferrare, 11-14 mai 1983); R. Götzen, Essai de délimitation juridique de la notion d'agriculture en Belgique (rapport national belge présenté au XIIe Colloque européen de droit rural à Ferrare, 11-14 mai 1983).